

ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Автори: Лілія Котик, Мирослава Козюпа, Євгенія Громова, Тетяна Борисович, Марина Гриценко

Над дослідженням працювали: Тетяна Сич, Людмила Висоцька–Степанюк

Координатори: Ірина Корольчук, Олена Барчук

Соціолог: Мирослава Козюпа

Оформлення: Анна Генелюк

Дослідження проведено в межах діяльності фонду як виконавчого партнера **Агенції ООН у справах біженців**, що має на меті підтримку внутрішньо переміщених осіб, постраждалого населення та інших вразливих категорій громадян.

Погляди, представлені у цьому дослідженні, належать його авторам і не обов'язково відображають офіційну політику **Агенції ООН у справах біженців**.

Дослідження спрямоване на **аналіз впливу війни на освітній процес в Україні**, зокрема на доступ до якісної освіти, психоемоційний стан учасників, а також на виклики, з якими стикаються освітяни та учні в умовах воєнного стану. Польове дослідження охоплює регіони з різним рівнем безпеки, включаючи області підвищеної воєнної небезпеки (Чернігівська, Сумська, Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська, Харківська, Херсонська, Одеська, Донецька та Луганська області), а також відносно безпечніші (Львівська, Івано-Франківська, Рівненська та Тернопільська). Результати цього дослідження можуть бути використані для розробки рекомендацій для уряду, освітніх закладів, неурядових організацій та інших зацікавлених сторін. Це допоможе ефективно реагувати на потреби учасників освітнього процесу в умовах війни та розробити стратегії підтримки якісної освіти в різних регіонах України.

Благодійний фонд «Рокада» є виконавчим партнером **Агенції ООН у справах біженців** та здійснює свою діяльність вже понад **20 років**. До лютого 2022 року команда Фонду складалася із двадцяти осіб, які допомагали облаштувати своє життя в Україні біженцям із понад сорока країн: Афганістану, Судану, Сирії тощо.

24 лютого 2022 року все змінилось: для українців, для біженців, для «Рокади». З початку повномасштабного вторгнення, спираючись на 20-річний досвід та підтримку міжнародних організацій, наш Фонд розгорнув мережу регіональних представництв у 14 регіонах країни. Сьогодні сотні фахівців щоденно допомагають постраждалому населенню, внутрішньо переміщеним особам та шукачам притулку.

Вступ

Соціально-демографічні характеристики респондентів

Методологія дослідження

- 1 Вплив війни на освітню систему України: масштаби руйнувань та переміщення
- 2 Загальна оцінка якості освіти
 - 2.1 Доступність освіти в умовах воєнного стану
 - 2.2 Якість освітніх послуг в різних регіонах України
 - 2.3 Географічне розміщення регіонів, його роль у доступності освіти в умовах війни. Очне, дистанційне навчання
- 3 Адаптація учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану
 - 3.1 Адаптація учнів з числа внутрішньо переміщених осіб, які навчаються у нових школах за тимчасовим місцем проживання
 - 3.2 Адаптація учнів з-поміж ВПО та дітей з інвалідністю та/або ООП до навчального процесу в умовах воєнного стану
 - 3.3 Адаптація учнів, які продовжують навчання дистанційно
 - 3.4 Позашкільна освіта як частина адаптації учнів до нових умов навчання
- 4 Психоемоційний стан учасників освітнього процесу
 - 4.1 Вплив війни на психічне здоров'я та емоційний стан дітей
 - 4.2 Інші фактори, що впливають на психоемоційний стан дітей, зокрема булінг у шкільному середовищі
- 5 Психологічна підтримка учасників освітнього процесу
 - 5.1 Потреба освітян у підвищенні власної психоемоційної стійкості
 - 5.2 Методи психологічної підтримки в умовах воєнного стану
 - 5.3 Завдання розвитку психологічної служби в системі освіти

Висновки

Війна, розв'язана росією проти України, завдала непоправної шкоди українській освітній системі. Згідно з оцінками ЮНІСЕФ, наслідки війни для дітей є найбільш руйнівними з часів Другої світової війни. Експерти підкреслюють, що російська агресія створила серйозну загрозу для життя та добробуту понад 7,5 мільйонів українських дітей, а гуманітарні проблеми продовжують зростати.

Протягом двох років війни було знищено або пошкоджено кожну сьому школу в Україні, що призвело до значних руйнувань освітньої інфраструктури та примусового переміщення дітей, позбавивши їх можливості здобувати якісну освіту як основне та невіддільне право, гарантоване Конституцією України й решти країн цивілізованого, демократичного суспільства.

Повномасштабна війна погіршила доступ до освіти, поглибила освітні нерівності, негативно вплинула на якість освітнього процесу та відобразилася на психоемоційному стані учнів та вчителів. Щодня вони стикаються з викликами війни, такими як перерви у навчанні, перехід на дистанційну або змішану форму навчання, тривале перебування в укриттях без належного обладнання, а також відключення електроенергії.

Забезпечення рівного доступу до освіти є одним із пріоритетів держави. Вчителі та адміністрація шкіл, представники центральних і місцевих органів влади, а також українські та міжнародні організації вже розпочали роботу з відновлення освітньої інфраструктури, освітнього середовища та можливостей для навчання загалом.

Благодійна організація "Благодійний фонд „Рокада“ організувала масштабне опитування з метою вивчення думки й поглядів батьків/опікунів, а також шкільних психологів і соціальних педагогів щодо забезпечення освітніх потреб дітей в умовах воєнного стану.

Завдання, котрі ми окреслили:

- виявити вплив війни на освітню систему України;
- з'ясувати основні виклики та бар'єри в організації освітнього процесу;
- дослідити адаптацію учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану;
- проаналізувати психоемоційний стан учасників освітнього процесу та його вплив на якість освіти;
- визначити рівень підтримки освітян;
- підготувати рекомендації для покращення освітньої системи та забезпечення необхідної підтримки для учасників освітнього процесу.

Ключові аспекти, які були включені в дослідження:

- рівень безпечного доступу до освітнього процесу в умовах воєнного стану;
- доступність якісної освіти й ресурси для переходу у нові формати навчання;
- емоційний та психологічний добробут усіх учасників освітнього процесу;
- інклюзивна освіта та захист прав дітей з інвалідністю під час війни;
- рівень підтримки освітян, шкільних психологів, соціальних педагогів.

Звіт на основі отриманих даних покликаний окреслити щоденні проблеми, з якими стикається освіта в Україні в умовах війни, та служити основою для подальшого вироблення стратегій на подолання цих викликів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці практичних рекомендацій для уряду, недержавного сектору, закладів освіти та інших зацікавлених сторін з метою забезпечення адекватного реагування на потреби дітей в умовах конфлікту та розробку ефективних стратегій підтримки освітнього процесу в умовах війни.

Використана методологія під час підготовки дослідження

Методологія дослідження. В ході дослідження був використаний кількісний метод збору інформації. Збір даних проводився методом онлайн-анкетування. Для кожної з груп було підготовлено стандартизовані анкети (закриті питання з варіантами відповідей). Опитування проводилося шляхом самостійного заповнення респондентами анкети в онлайн-формі.

Опитування було анонімним, респонденти брали у ньому участь добровільно. Ми не збирали особисті дані, такі як номери телефонів, електронні адреси або інші, що можуть ідентифікувати особу.

Всі отримані відповіді пройшли статистичну обробку та надаються в узагальненому вигляді.

Цільова аудиторія:

- батьки/опікуни дітей шкільного віку – польовий збір даних тривав з 20 березня по 4 червня 2024 року;
- педагогічний колектив закладів освіти, шкільні психологи та соціальні педагоги – польовий збір даних тривав з 18 квітня по 9 червня 2024 року.

Охоплення:

- батьки/опікуни дітей шкільного віку – 1502 респонденти;
- педагогічний колектив закладів освіти, шкільні психологи та соціальні педагоги – 760 респондентів.

Метод вибірки:

Зручна вибірка, метод доступності.

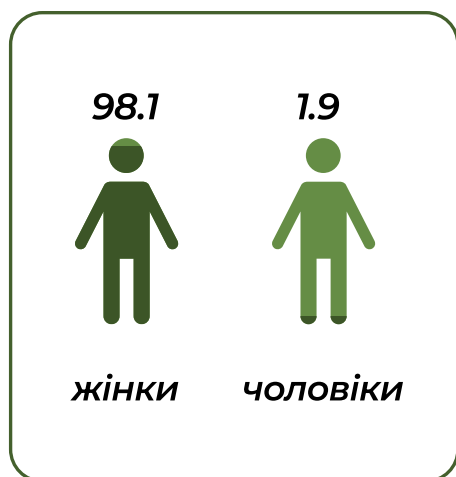
Обмеження. Важливо зазначити, що дане дослідження є проміжним етапом. Спрямоване на визначення тенденцій виключно шляхом кількісного аналізу. Дослідження проводиться тільки з погляду певного набору ключових показників, що дає обмежене уявлення про можливості допомоги.

Соціально-демографічні характеристики респондентів

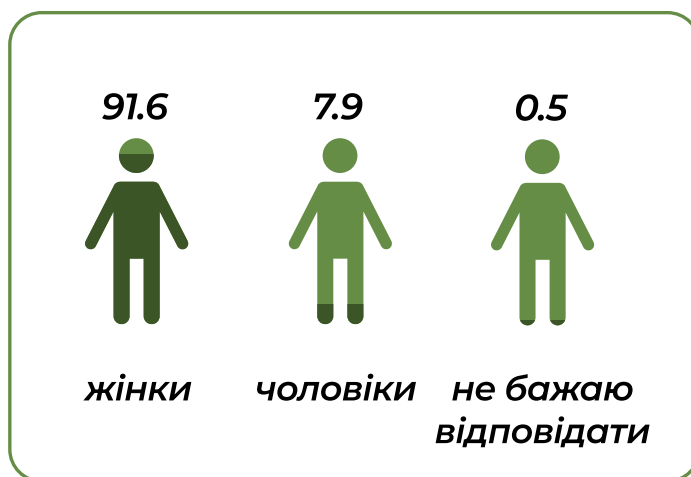
Дослідження щодо забезпечення якості освіти включало опитування **батьків та опікунів** дітей-школярів віком від 6 років, а також **освітян**.

98,1% респондентів – мами, і в даному дослідженні це не впливає на його якість, адже найчастіше жінки найбільше залучені до навчання дітей та можуть надати цілком обґрунтовані відповіді.

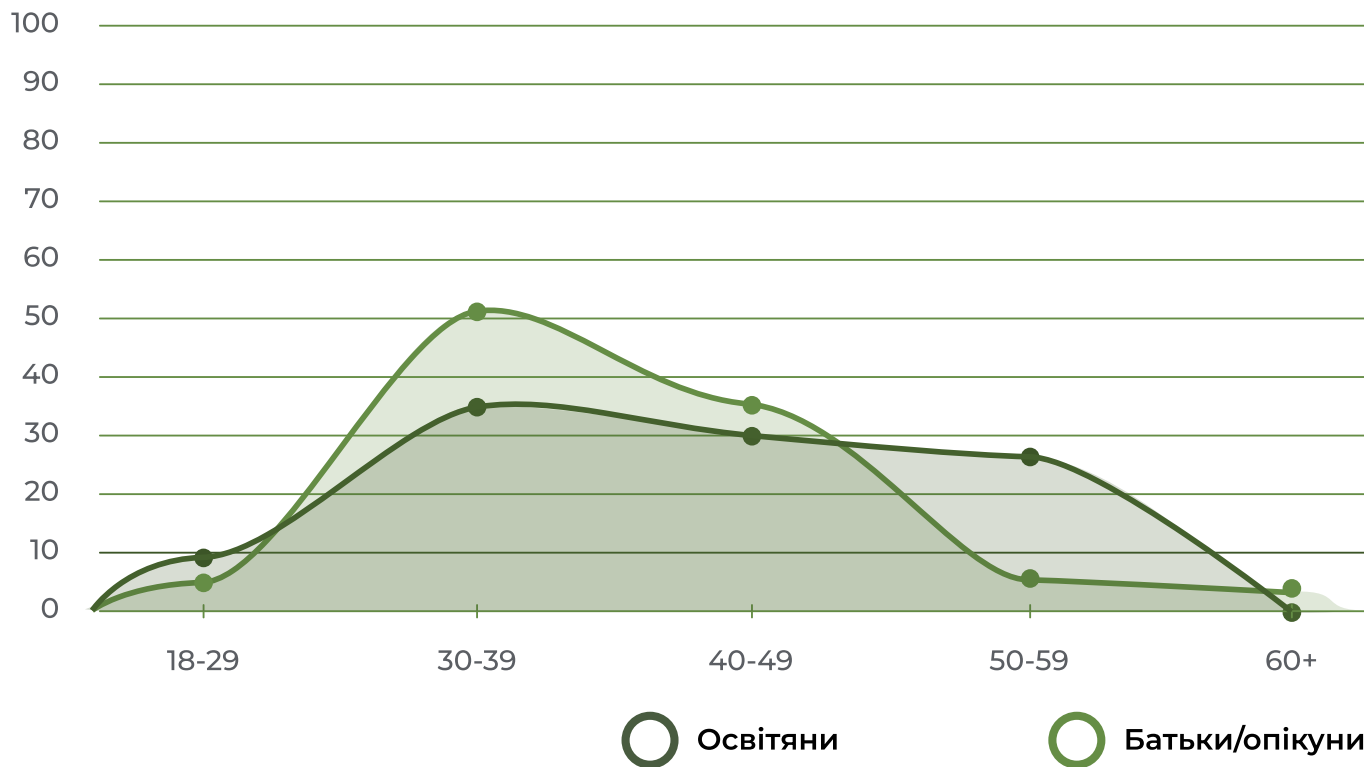
Серед опитаних освітян **91,6%** – жінки, **7,9%** – чоловіки, ще **0,5%** респондентів відмовилися вказувати стать.

Батьки/опікуни

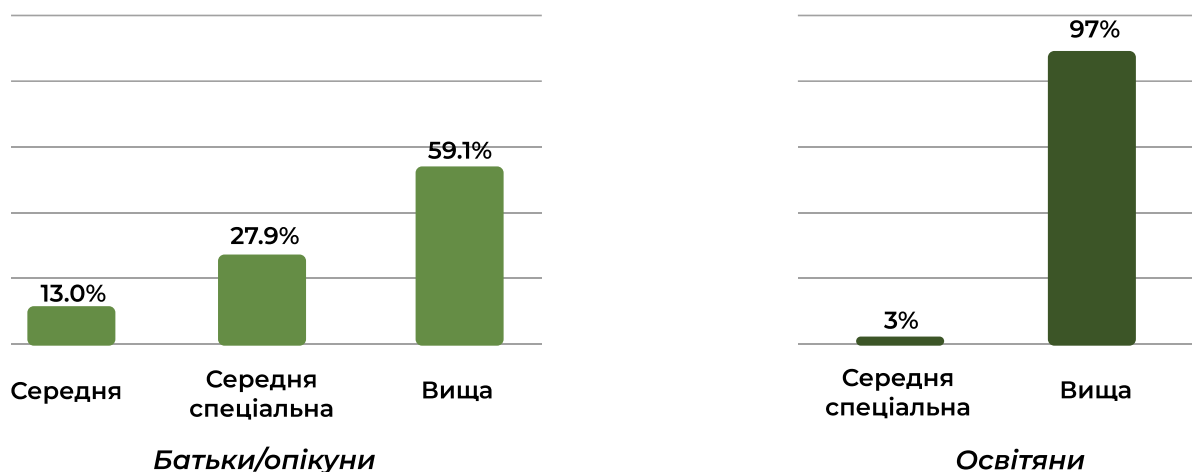
Освітяни

88,6% опитаних батьків віком 30-49 років.

34,9% освітян, які взяли участь у дослідженні, належать до вікової групи 30-39 років, **30,7%** – віком 40-49 років, **24,9%** – 50-59 років. Лише **9,5%** освітян належать до вікової категорії 18-29 років.

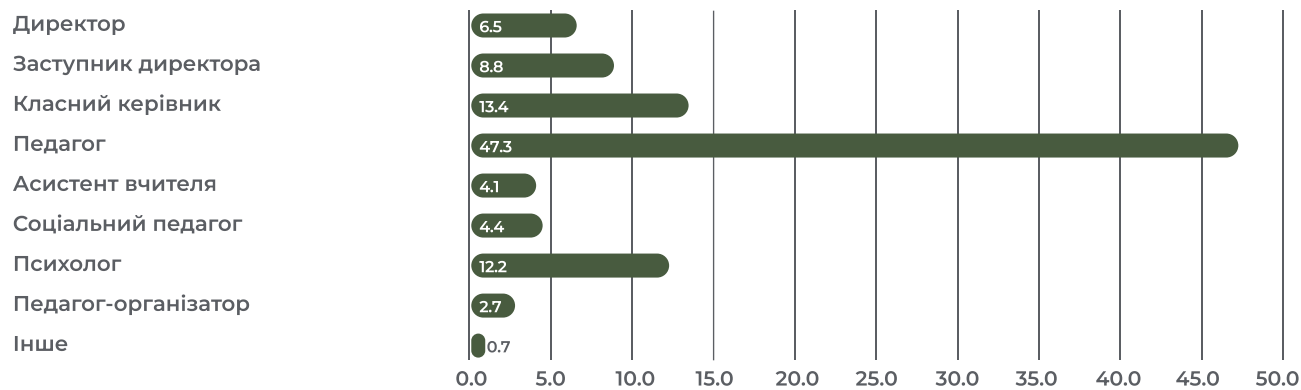
13% респондентів з числа батьків мають середню освіту, **27,9%** – середню-спеціальну, а **59,1%** – вищу освіту. **97,1%** опитаних освітян з вищою освітою.

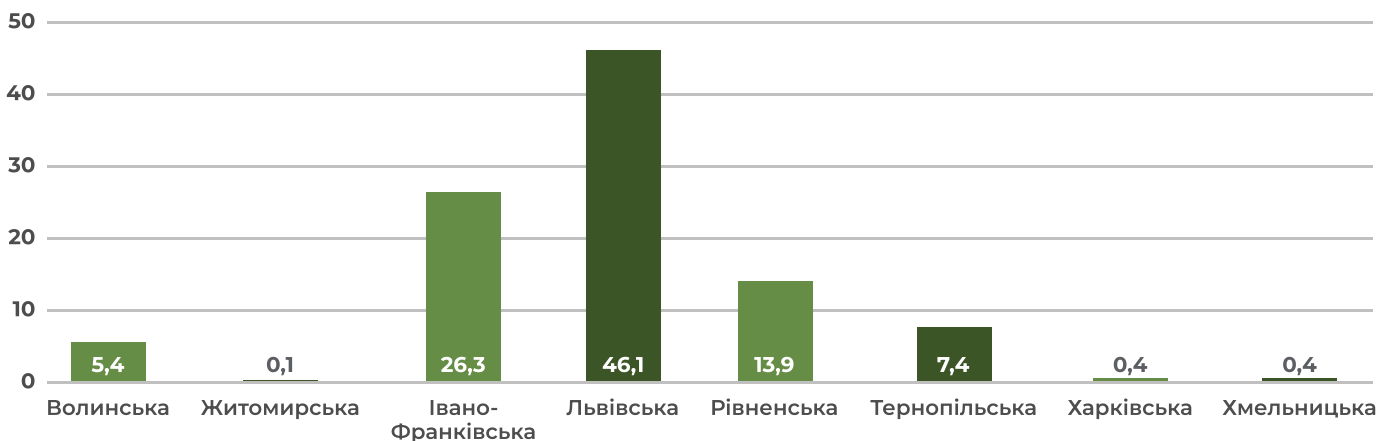
Серед опитаних освітян найбільше педагогів (які ведуть викладацьку і виховну діяльність) – **47,3%**. Класних керівників серед респондентів – **13,4%**, психологів – **12,2%** та заступників директорів – **8,8%**, директорів – **6,5%**.

53,7% освітян працюють у ліцейах, **39,5%** – у гімназіях, і **6,8%** – у початкових школах. Лише **0,1%** опитаних – представники релокованих шкіл з територій, де ведуться бойові дії. Однак респондент відмовився назвати звідки був перенесений освітній заклад.

Ким ви працюєте у школі?

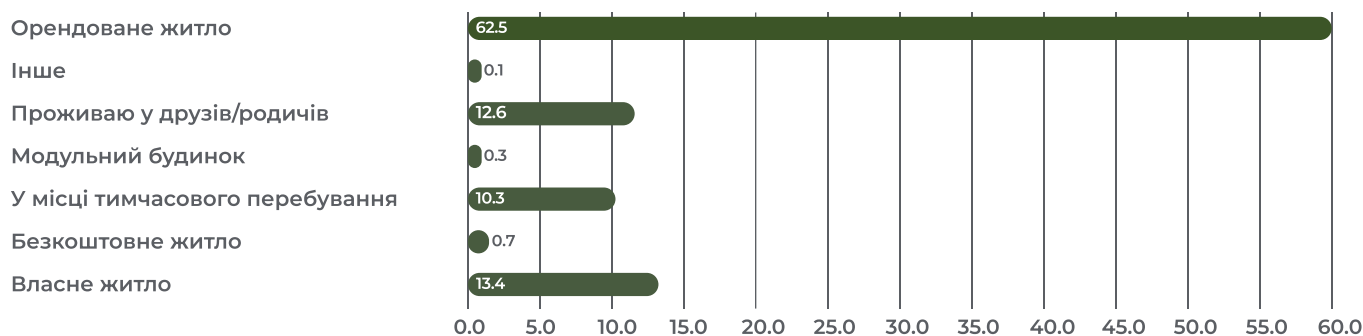

46,1% з них проживає у Львівській, **26,3%** – в Івано-Франківській, **13,9%** – у Рівненській, **7,4%** – у Тернопільській областях. Переважно вони мешкають у сільській місцевості – **63%**, **29,2%** – у містах, а **7,8%** – у селищах.

Більшість опитаних **батьків** – внутрішньо переміщені особи (ВПО), **67,5%** з них переїхали близько двох років тому, ще **17,7%** – переїхали на теперішнє місце перебування близько 1 року. Основні регіони їхнього походження – Донецька (**22,7%**), Харківська (**14,6%**) та Херсонська (**14,1%**) області. Наразі найбільша частка даної групи респондентів проживає у Львівській – **14,8%**, Івано-Франківській – **11,4%** та Хмельницькій – **10,9%** областях.

Тип житла, де ви проживаєте зараз?

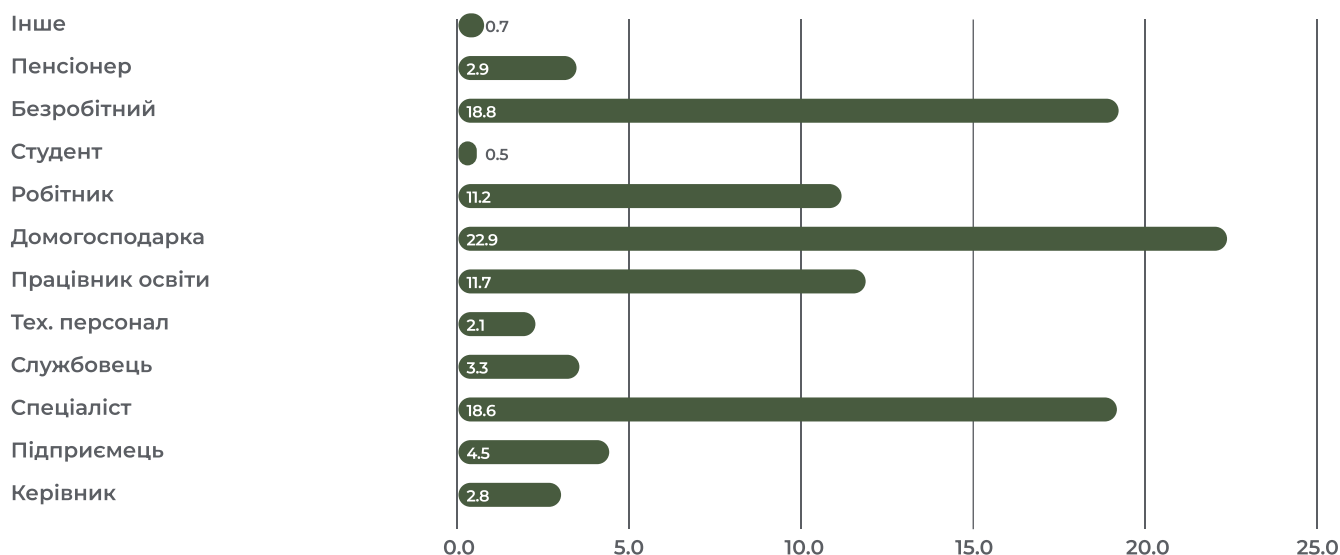

15,6% опитаних батьків не змінювали місце проживання тривалий час.

67,7% опитаних батьків живуть у містах, **22%** – у селах і **10,3%** – у селищах. Більшість із них орендують житло – **62,5%**, **13,4%** мають власне, а **12,6%** проживають у друзів або родичів.

22,9% з них ведуть домашнє господарство, **11,7%** – працюють в сфері освіти, **18,6%** – у різних професійних спеціальностях.

Основний рід занять

В ході опрацювання результатів ми **виділили** в окрему групу **респондентів з числа батьків та опікунів, які проживають в областях підвищеної воєнної небезпеки**, а також в областях, які піддаються частим обстрілам та ракетним атакам. До областей з підвищеною воєнною небезпекою віднесли респондентів, що мешкають в Чернігівській, Сумській, Дніпропетровській, Запорізькій, Миколаївській, Харківській, Херсонській, Одеській, Донецькій та Луганській областях. Ця група респондентів частіше відчуває перешкоди та перебої в освітньому процесі. Тож ми вирішили порівняти, як особливі умови впливають на якість та доступність освітніх послуг та чи відрізняються від тих, що є в більш спокійних регіонах.

Вплив війни на освітню систему України: наслідки руйнувань та переміщення

Повномасштабна агресія росії проти України змусила мільйони українських дітей припинити навчання, шукати притулок у інших, більш безпечних регіонах країни або виїжджати за кордон. За даними Офісу Генпрокурора, постраждало майже **2000 дітей: 551 загинуло** та понад **1379 отримали поранення** різного ступеня тяжкості. За інформацією освітнього омбудсмена України, наразі відсутні верифіковані дані щодо кількості українських громадян, зокрема дітей, які перебувають за кордоном. Також слід враховувати, що закордонні дані можуть відрізнятись, що ускладнює процес аналізу та прийняття ефективних рішень.

За даними УВКБ ООН, станом на 13 червня 2024 року загальна кількість українців, які залишили Україну через війну, складає **6,55 мільйона осіб**, але ці дані не розподілені за окремими групами. Євростат повідомляє, що на 30 квітня 2024 року **4,2 мільйона** українських громадян отримали тимчасовий захист у країнах Європейського Союзу. Діти становили майже третину цієї кількості – 32,8%. Це означає, що принаймні **1,4 мільйона дітей** перебувають за кордоном у країнах Європи, якщо їхні сім'ї отримали захист в ЄС. Однак ці дані не враховують усіх українців, які можуть перебувати у країнах поза ЄС.

Загальна кількість українських дітей за кордоном може бути значно вищою, ніж вказана цифра, оскільки ці дані базуються лише на отриманому тимчасовому захисті в країнах ЄС.

Важливо також зазначити, що у цій статистиці відсутні дані про українських дітей, які були депортовані або викрадені. За даними порталу "Діти війни" з 24 лютого 2022 року по 15 червня 2024 року таких дітей налічується **19 546**.

Можна припустити, що за межами країни може перебувати більше ніж 1 мільйон дітей шкільного віку. Водночас великий відсоток українських вчителів з початком війни покинув країну. Так, за інформацією Міністерства освіти і науки України, у 2022 році за кордоном перебувало близько 20 тисяч освітян. У 2023 році частина з них повернулася додому, і наразі за межами України перебуває приблизно 12-15 тисяч осіб, що становить близько **4%** від загальної чисельності **вчителів** у державі (приблизно 440 тисяч осіб до початку війни).

За статистичними даними Державної наукової установи "Інституту освітньої аналітики" України, на початок 2023/2024 навчального року в країні функціонують:

- **13 472** дошкільні заклади;
- **12 701** школа загальної середньої освіти;
- **77** міжшкільних ресурсних центрів (навчально-виробничих комбінатів);
- **1 377** закладів позашкільної освіти;
- **663** інклюзивно-ресурсних центрів.

За даними Міністерства освіти і науки України, які оприлюднені на інформаційному ресурсі "Освіта під загрозою", внаслідок ворожої агресії російської федерації проти України було **зруйновано 365 освітніх закладів**, а **3798** закладів **отримали** різного роду **пошкодження**, і цифри продовжують зростати. Ці руйнування мають значні негативні наслідки, оскільки порушується доступ дітей до освіти, погіршується якість навчання та знижується рівень соціалізації й інтеграції дітей у суспільство.

Відновлення очного навчального процесу вимагає також облаштування захисних споруд у навчальних закладах для забезпечення безпеки учнів та педагогічного персоналу. Дослідження БО "БФ "Рокада" "Рівня облаштування безпечних умов перебування в укриттях закладів освіти України" показує, що майже **80%** респондентів підтверджують наявність **укриттів** для дітей, але значна частина з них не відповідає вимогам, що ставить під загрозу безпеку дітей та персоналу.

Не менш важливим чинником, який впливає на якість освітнього процесу в Україні, є внутрішнє переміщення дітей в межах країни. Інформаційно-ресурсний центр Мінсоцполітики станом на 20 червня 2024 року нарахував **989 196 дітей** до 18 років, які мають статус **ВПО**.

Внаслідок виїзду значної кількості учнів класи зменшуються, об'єднуються, а деякі школи з недостатньою наповнюваністю навіть закриваються. Це, своєю чергою, спричиняє скорочення робочих місць для вчителів та шкільного персоналу, підвищуючи рівень безробіття в регіонах з підвищеною воєнною небезпекою. Вчителі також вимушені покидати зону конфлікту, що призводить до кадрового дефіциту в навчальних закладах у цих зонах. Ті вчителі, які залишилися в шкільних системах, стикаються з підвищеним навантаженням через необхідність адаптуватися до нових умов дистанційного навчання, а також надавати підтримку учням, які перебувають у складних життєвих умовах.

Учні й вчителі, які зазнали переміщення або були свідками руйнувань, різних проявів насилля, страждають від психологічного стресу і травми. Це впливає на їхню здатність до навчання і викладання. Батьки, займаючись організацією дистанційного навчання своїх дітей, можуть втрачати можливість працювати повний день, що знижує їхню продуктивність праці та доходи сім'ї.

Перехід на дистанційне навчання в умовах воєнного конфлікту створює додаткові виклики. Не всі сім'ї мають доступ до якісного зв'язку та необхідних пристроїв для дистанційного навчання. Це створює значні перепони для дітей, які змушені вчитися вдома.

Психологічний стрес і травма від переселення можуть негативно вплинути на здатність дітей засвоювати матеріал, концентруватися, вливатися у вже сформовані колективи, долати психологічні, соціальні, мовні й культурні бар'єри. У цьому контексті роль психологів та соціальних педагогів є критично важливою для покращення адаптації школярів.

Адміністрація шкіл, педагоги, батьки та діти змушені адаптуватися до нових викликів, забезпечувати безпеку учнів і вчителів та підтримувати навчальний процес в умовах нестабільності. Таке середовище призводить до втрати мотивації до навчання та викладання.

Загальна оцінка якості освіти

Доступність освіти в умовах воєнного стану

“Поняття доступності середовища достатньо широке та охоплює різні сфери життя: навчання, транспорт, будинки, суспільні місця тощо. Багато з цих сфер – у прямій залежності від потреб дитини (наприклад, доступність до навчальних приміщень – одна з умов доступності освіти) та в результаті впливає на включення людини в суспільство”.

Віра Ремажевська,
представниця України в Європейській раді з питань освіти осіб з проблемами зору і в міжнародній раді з питань освіти сліпо-глухих осіб, директорка навчально-реабілітаційного центру “Левеня”

Умови воєнного стану значно ускладнюють доступ до освіти, створюючи численні виклики для учнів і вчителів. Держава забезпечила доступ до освіти через законодавче впровадження як очного, так і дистанційного навчання, що особливо важливо в умовах війни та загроз безпеці. Це дозволяє забезпечити безперервність освітнього процесу та знизити ризики фізичного перебування у небезпечних районах.

Наявність укриттів і транспортна доступність є ключовими умовами для безпечного та рівного доступу до освіти, особливо у віддалених громадах та районах, де через воєнні дії транспортне сполучення може бути ускладнене або відсутнє. Крім того, фінансово-економічні ресурси держави та окремих сімей суттєво впливають на можливість забезпечення якісної освіти, оскільки в умовах війни значна частина ресурсів може бути перенаправлена на інші критично важливі потреби, такі як оборона, медична допомога та гуманітарна підтримка.

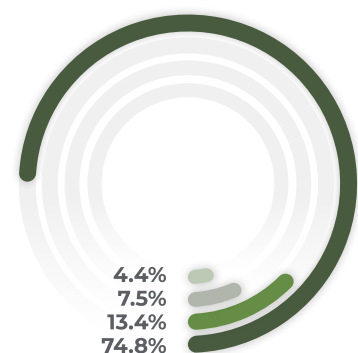
Усі ці фактори разом визначають можливість забезпечення стабільного освітнього процесу в умовах воєнного стану, вимагаючи комплексного підходу та координації зусиль на всіх рівнях – від держави до окремих громад і сімей.

Наявність укриттів

Доступ до освіти однозначно залежить від наявності безпечних умов у навчальних закладах, особливо в умовах воєнного стану.

Як ви оцінюєте загальний рівень комфорту вашої дитини в новій школі?

- Укриття з місцями для перебування 74.8%
- Укриття з місцями для перебування та навчання 13.4%
- Немає укриття/мені про нього нічого не відомо 7.5%
- Інше 4.4%

Загалом, **74,8% шкіл** по всій Україні мають укриття з місцями для перебування під час повітряної тривоги, що забезпечує безпеку дітей протягом необхідного часу. Ще **13,4% шкіл** мають більш оснащені укриття, де діти можуть продовжувати навчання в безпеці завдяки належним умовам та обладнанню. Однак, **7,5% шкіл** не мають укриттів або батьки не мають інформації про їхню наявність, що створює потенційний ризик для безпеки дітей у випадку надзвичайної ситуації.

У областях підвищеної воєнної загрози ситуація з безпекою є особливо гострою, тому увага до цього питання надзвичайно важлива. Так, **72,7%** батьків зазначили, що у навчальних закладах є укриття з місцями для перебування, а **22,7%** – навіть з місцями для навчання. **4,5%** батьків відповіли, що укриття є, але воно не в належному стані.

У категорії “Інше” **4,5%** опитаних з загальної вибірки та **7,7%** з областей підвищеної воєнної небезпеки зазначили, зокрема:

«Є укриття. Але погано облаштоване. Брудне, холодне. Дітей страшно туди вести»

«Це просто підвал, в ньому є скляні вікна, які не захищені вже навіть мішками з піском. І не в кожній його частині є туалет»

«Має, але до нього треба йти 10-15 хв»

«Укриття є, але дітей потрібно забрати, якщо тривога»

«Укриття на всіх не вистачає, тому частина класів на змішаному навчанні»

«Укриття в нашій школі – це коридор, де вікна обкладені мішками з піском. І поверх одноповерхової будівлі»

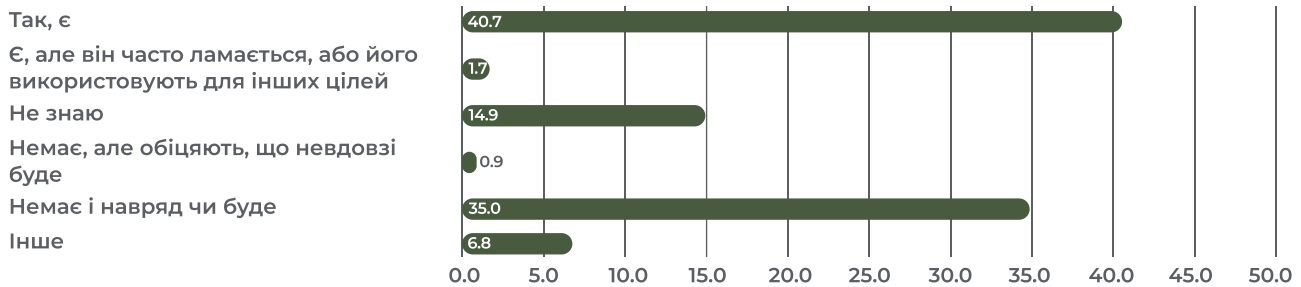
Варто зазначити, що БО “БФ Рокіада” провела більш ґрунтовне дослідження “Рівня облаштування безпечних умов перебування в укриттях закладів освіти України”, яке включає аналіз безпеки укриттів на основі анонімного опитування батьків, оцінку актуальних потреб у захисних спорудах, труднощі в розподілі державних субвенцій, а також рекомендації щодо поліпшення фінансування та залучення міжнародних донорів.

Забезпечення транспортом є ключовим елементом доступності освіти. За результатами опитування, у загальній вибірці більшість дітей – **74%** добираються до навчальних закладів пішки. У областях підвищеної воєнної небезпеки ця цифра вища – **80%**. Лише **10,1%** дітей у загальній вибірці використовують шкільний автобус.

У областях підвищеної воєнної небезпеки значно більше дітей (**20%**) підвозять батьки, друзі або сусіди власним транспортом. Лише **3,3%** користуються громадським транспортом, що значно менше у порівнянні із загальною вибіркою. Шкільним автобусом користуються також **3,3%** дітей, що теж значно менше у порівнянні із загальною вибіркою (**10,1%**).

У загальній вибірці **40,7%** опитаних зазначили, що у їхній громаді **є шкільний автобус**. Однак, **35%** повідомили, що автобуса немає і навряд чи він з'явиться найближчим часом. Крім того, **1,7%** зазначили, що шкільний автобус часто ламається або використовується для інших цілей, а **14,9%** не знали про його наявність у своїй громаді.

Чи є у громаді, де ви зараз проживаєте шкільний автобус?

Однак в областях підвищеної воєнної небезпеки ситуація дещо інша: шкільні автобуси є лише у **32,4%** громад, у **2,7%** громад автобуси часто ламаються або використовуються для інших цілей, у **54,1%** громад шкільні автобуси відсутні і навряд чи з'являться; **8,1%** респондентів вказали інші варіанти, а **2,7%** не знають про наявність шкільних автобусів у своїй громаді.

Проте варто зазначити, що 21 червня уряд затвердив розподіл субвенції на шкільні автобуси у 2024 році. Зокрема, кошти отримають і регіони підвищеної воєнної небезпеки. Загалом транспорт буде придбано лише для тих школярів, які в наступному навчальному році будуть навчатися очно або за змішаною формою.

Фінансова та економічна доступність

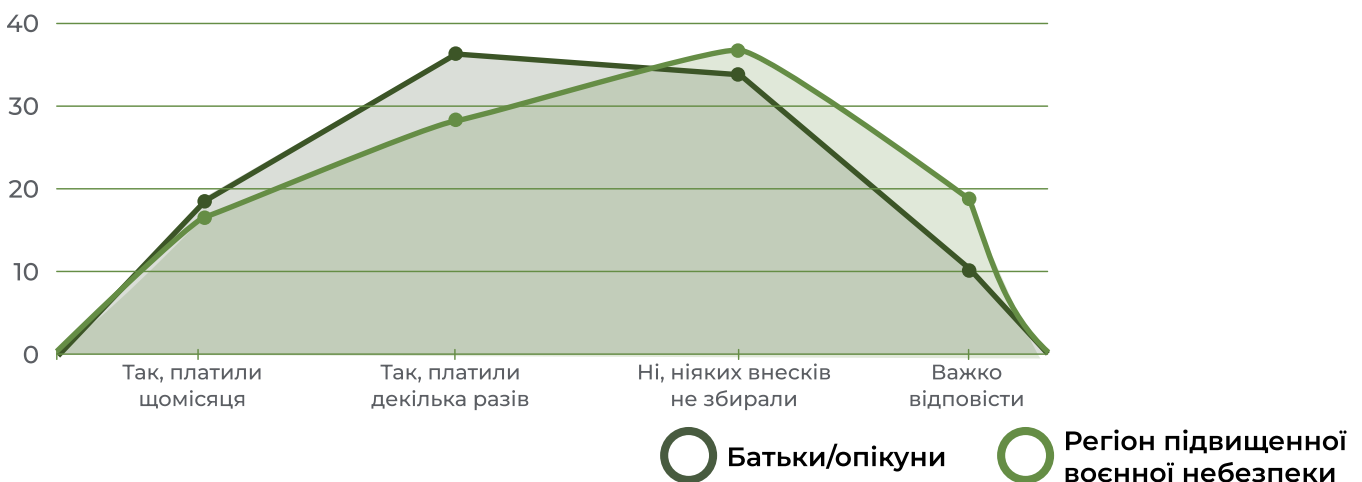
Фінансова доступність середньої освіти є важливим аспектом соціальної рівності та економічного розвитку країни. В Україні держава гарантує безкоштовне надання загальної середньої освіти у межах державних освітніх стандартів.

Однак держава та органи місцевого самоврядування не завжди можуть забезпечити належний рівень фінансування (наприклад, підручників, харчування, ремонту приміщень тощо), і виникає необхідність у "добровільних внесках". Це додаткове фінансове навантаження для батьків школярів.

У загальній вибірці **19,3%** батьків здійснюють щомісячні внески, у порівнянні з **18,2%** в областях підвищеної воєнної небезпеки. Також у загальній вибірці **36,7%** батьків здійснювали внески кілька разів протягом року, порівняно з **27,3%** у регіонах з підвищеною загрозою, що може бути пов'язано з обмеженими фінансовими можливостями сімей в умовах нестабільної економічної ситуації, втрати роботи тощо.

У регіонах з підвищеною воєнною небезпекою **36,4%** батьків не здійснювали жодних внесків. Також у цих регіонах **18,2%** батьків відчують складнощі при відповіді на питання щодо внесків на потреби класу, порівняно з **10,2%** у загальній вибірці.

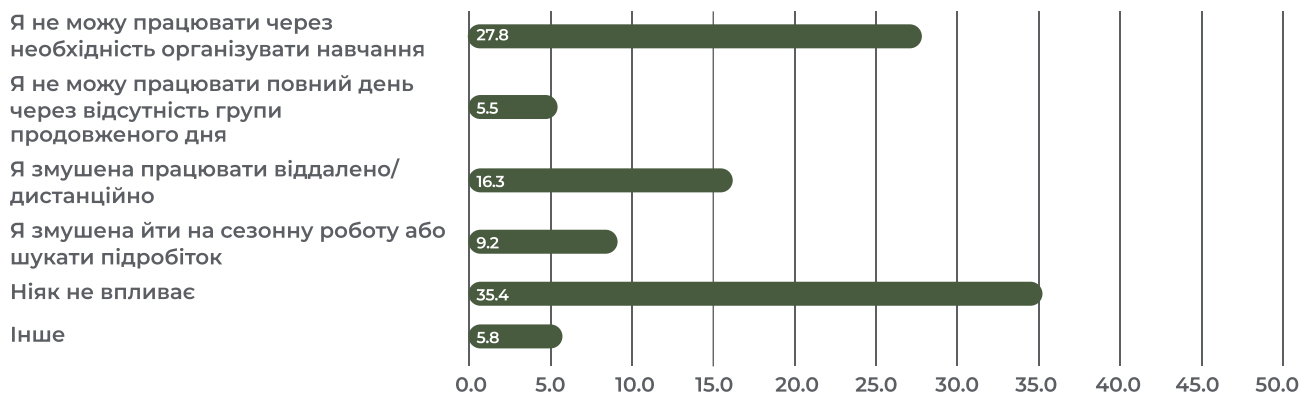
Чи доводилося вам здійснювати «добровільні внески» на потреби класу в новій школі, де навчаються ваші діти?

Проблема працевлаштування в контексті навчання дітей особливо актуальна в регіонах з підвищеною воєнною небезпекою. Зокрема: **27,8%** опитаних зазначили, що організація навчання вимагає їхньої присутності вдома, що ускладнює їх можливість працювати; **5,5%** не можуть працювати повний робочий день через відсутність групи продовженого дня; **16,3%** респондентів працюють віддалено, щоб доглядати за дітьми та організувати їхнє навчання; **9,2%** шукають сезонну роботу або підріток для балансування між роботою і навчанням дітей.

Зазначено, що **35,4%** опитаних не мають проблем з працевлаштуванням, що не впливає на освітній процес їхніх дітей. Такі складнощі, як неможливість працювати повний робочий день чи необхідність сезонної роботи, частіше зустрічаються в регіонах з підвищеною воєнною небезпекою (**11,2%** проти **9,2%** у загальній вибірці).

Як впливає ваша робота/подальше працевлаштування на навчання дітей в школі?

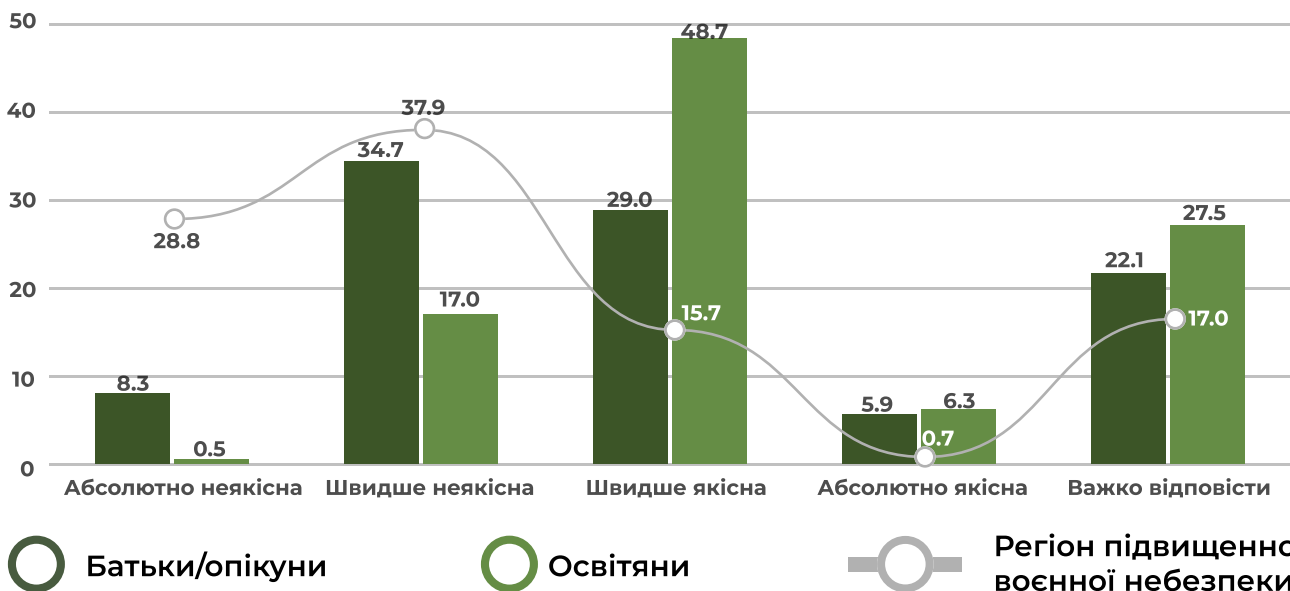

Якість освітніх послуг в різних регіонах України

Війна в Україні суттєво вплинула на якість освітніх послуг у різних регіонах країни, створюючи значні розбіжності у її сприйнятті між батьками та освітянами. Особливо помітні ці відмінності між регіонами, що зазнали найбільших руйнувань, та тими, що залишилися відносно безпечними.

З результатів дослідження видно, що в загальній вибірці **8,3%** опитаних вважають освіту абсолютно неякісною, **34,7%** – швидше неякісною, **29%** – швидше якісною, а **5,9%** – абсолютно якісною, **22,1%** – важко визначитися.

Наскільки якісною, на вашу думку, сьогодні є середня освіта в Україні через війну?

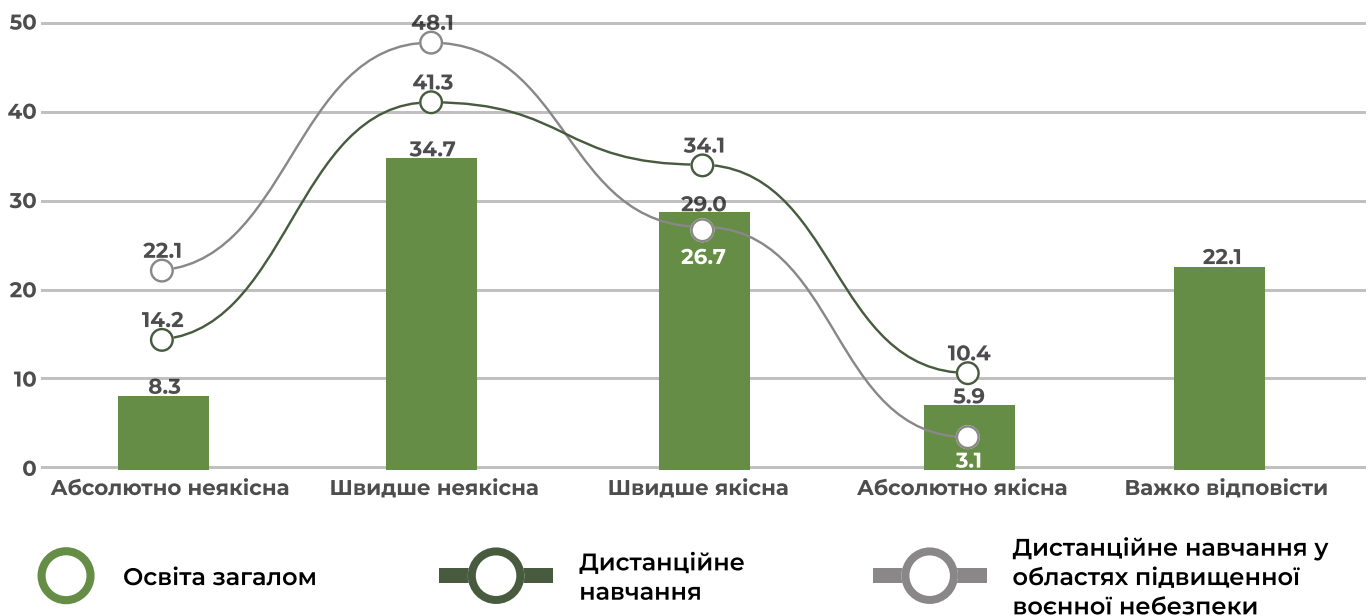
У регіонах підвищеної воєнної небезпеки **28,9%** батьків вважають освіту абсолютно неякісною, **38,2%** – швидше неякісною, **15,8%** – швидше якісною, і тільки **0,7%** – абсолютно якісною, а **16,4%** важко відповісти. Це обумовлено руйнуванням інфраструктури, перебоями в навчальному процесі, психологічним стресом та відсутністю навчальних матеріалів.

З результатів дослідження освітяни по-різному оцінюють якість середньої освіти під час війни. Лише **0,5%** вважають її абсолютно неякісною, **17%** – швидше неякісною, **48,7%** – швидше якісною, а **6,3%** – абсолютно якісною. **27,5%** не змогли визначитися.

Оцінка якості дистанційного навчання серед батьків вказує на значний розрив у сприйнятті ефективності освіти, що може бути обумовлено різною доступністю технологій, рівнем підготовки педагогів та впливом воєнних дій. У загальній вибірці **14,2%** батьків вважають якість дистанційного навчання абсолютно неякісною, **41,3%** – швидше неякісною, **34,1%** – швидше якісною, і **10,4%** – абсолютно якісною. Це свідчить про значний розрив у сприйнятті якості освіти, що може бути пов'язано з різною доступністю технологій та інтернету, а також з рівнем підготовки педагогів.

У регіонах підвищеної воєнної небезпеки ситуація складніша: **22,1%** батьків оцінюють якість дистанційного навчання як абсолютно неякісну, **48,1%** – як швидше неякісну, **26,7%** – як швидше якісну, і лише **3,1%** – як абсолютно якісну. Це свідчить про те, що в умовах війни дистанційне навчання часто є менш ефективним через обмежений доступ до ресурсів, технічні проблеми та відсутність належної підтримки.

Наскільки якісними сьогодні є?

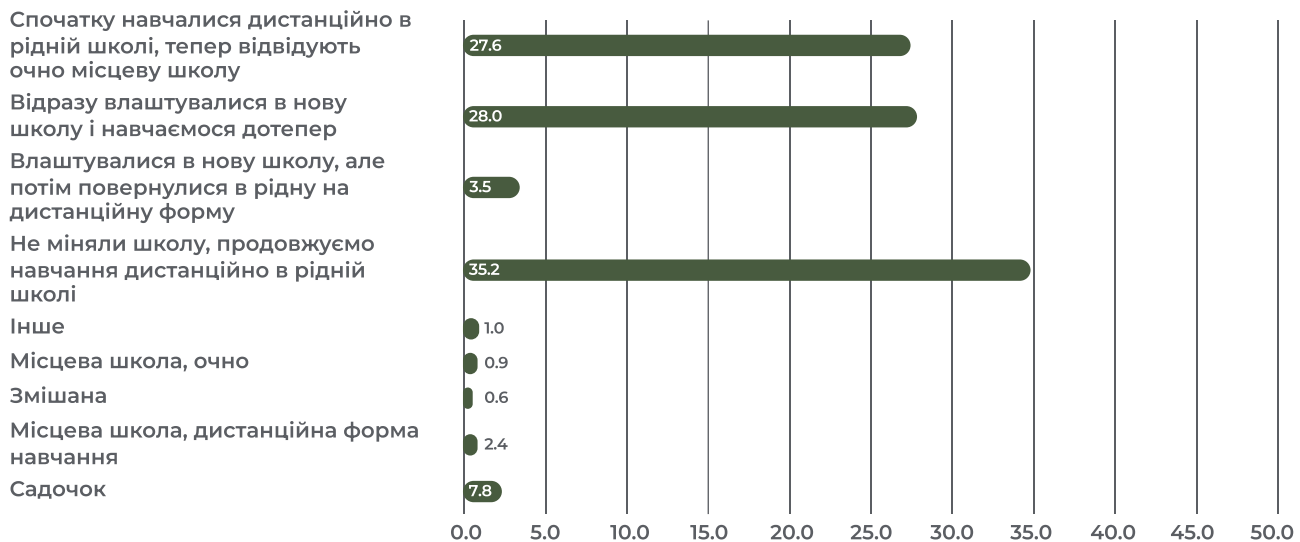
Регіональні відмінності в оцінках якості освіти батьками та освітянами чітко відображають вплив умов війни на різні частини країни. Для покращення ситуації необхідно зосередитися на забезпеченні стабільності та якості освітнього процесу, враховуючи потреби як батьків, так і освітян. Це дозволить створити сприятливі умови для навчання і розвитку дітей навіть у складних умовах. Такі заходи можуть включати покращення технічної інфраструктури для дистанційного навчання, забезпечення психологічної підтримки учасникам освітнього процесу та розробку адаптивних навчальних програм, які враховують специфічні умови та виклики, з якими стикаються учні та вчителі в різних регіонах країни.

Географічне розміщення регіонів, його роль у доступності освіти в умовах війни. Очне, дистанційне навчання

За даними Глобальної ініціативи Т4Р (Трибунал для Путіна) станом на 22 червня 2024 року **Україна зазнала 63 417 артобстрілів/бомбардувань** та 1100 обстрілів зі стрілецької зброї. На Харківську, Донецьку, Запорізьку, Херсонську, Чернігівську, Дніпропетровську, Луганську, Одеську, Миколаївську, Сумську області припадає 71% усіх нападів.

У ході дослідження було виявлено, що найбільша частка дітей продовжує навчатися **дистанційно** в рідній школі (**35,2%**), значна частина дітей спочатку навчалася дистанційно в рідній школі, а потім перейшла до місцевої школи для **очного навчання (27,6%)** або відразу влаштувалася в **нову школу (28%)**.

Чи відвідують ваші діти навчальні заклади сьогодні й чи змінювали Ви школу або форму навчання після переїзду з рідного міста?

У регіонах з підвищеною воєнною небезпекою **86,4%** дітей у "рідних" школах навчаються дистанційно. **8,8%** відповіли, що їхні діти спочатку навчалися дистанційно, а потім повернулися до очного навчання в місцевій школі, ще **2,7%** перебувають на змішаній формі навчання, і лише **2%** відвідують місцеву школу очно.

Результати дослідження показують, що батьківське рішення на користь дистанційного навчання переважно ґрунтується на питаннях безпеки та уникнення додаткового стресу для дітей через потребу в адаптації до нового середовища. Також важливими факторами є невизначеність стабільності та бажання уникнути потреби в переїзді. Додатковим аспектом є бажання самої дитини залишитися зі своїм "рідним" класом.

Які причини спонукали вас обрати для вашої дитини онлайн/сімейне навчання у рідній школі або навчальному закладі не за місцем тимчасового перебування?

Безпека та комфорт домашнього середовища під час воєнного стану	57.6%
Вивчення головного і найнеобхіднішого матеріалу	8.4%
Дитина краще концентрується на виконанні завдань	9.7%
Можливість індивідуальної роботи з вчителем	8.4%
Зручність/гнучкість розкладу занять	10.1%

Можливість обрати мову навчання	2.2%
Можливість наглядати за дитиною, її успішністю	15.6%
Віддаленість місцевої школи, труднощі добиратися до навчального закладу	5.8%
Бажання дитини залишатися з «рідним» класом і рідними педагогами	44.8%
Фінансова мотивація від рідної школи	0.5%
Відсутність групи продовженого дня в школі	1.8%
Можливість обрати якісну освіту в будь-якій школі України	2.8%
Можливість зекономити на додаткових шкільних матеріалах, формі	10.8%
Побоювання булінгу	17.7%
Небажання створювати стресові умови для дитини через адаптацію до нового середовища	27.5%
Не потрібно платити благодійні внески на витрати школи	10.1%
Можливість зміни місця проживання/повернення додому	28.5%
Відсутність належного укриття в місцевій школі	12.5%
Дитина стає самостійнішою і дисциплінованішою	8.2%
Зручність використання технологій	8.2%
Дитина з особливими освітніми потребами	4.0%
Інше	1.8%

Ось деякі аргументації батьків:

«Війна для дітей великий стрес. Особливо, коли вони чули вибухи дуже близько. Коли вони розуміють, що їхні речі треба помістити в один рюкзак, все життя в одну машину... Різні будинки... Я не хочу їх позбавляти друзів, вчителів... Хоч би тут повинна бути стабільність... Вони не знають де ми будемо жити... Але вони знають, що у них онлайн зі своїми вчителями і однокласниками... І це, мабуть, якась впевненість...»

«Бо люди які вимушено покинули свої домівки, не мають постійного житла. За 15 місяців ми змінили 5 квартир і всі в різних районах. Бо то квартиру продали, то підняли плату за оренду, то власники вирішили повернутися з-за кордону. То ми б мали за цей час змінити 5 навчальних закладів!? І як би то було для психоемоційного стану дитини!? Тому люди вимушені обирати дистанційне навчання»

«Ми за продовження дистанційного навчання. Я можу бути присутня на уроках та бачити як проходить навчання. Якщо дитина щось не зрозуміла я можу їй допомогти. Наше місто не є безпечним для очного навчання, навіть змішаний формат навчання не є гарною ідеєю.

Соціалізація дітей не залежить від перебування в школі, адже в вільний час діти граються та спілкуються з іншими дітьми.

Якщо у нас в місті повернуть очне навчання, навіть в змішаному форматі, то ми будемо змушені перейти на сімейну форму навчання.

Безпека моєї дитини важливіша за все інше»

«По-перше це постійні повітряні тривоги, які порушують процес навчання: діти змушені спускатися в підвали на декілька годин.

По-друге, немає впевненості у постійному проживанні в даному місті, бо виплат на оренду житла ВПО позбавили, а ціни на оренду зростають. Тому, мабуть, прийдеться їхати додому.

По-третє дуже переживаю за психологічний стан дітей, бо зараз діти/підлітки, особливо, дуже агресивні і є страх що дитина може піддаватися булінгу в новій школі»

27,8% респондентів зазначили, що планують продовжувати дистанційну освіту, **33,1%** планують підібрати місцеву школу, а інші опитані поки не можуть дати відповідь на це питання.

Чи плануєте ви продовжувати використовувати дистанційну форму навчання у майбутньому?

- Так, будемо продовжувати дистанційне навчання **27,8**
- Ні, будемо підбирати місцеву школу **33,1**
- Важко відповісти **36,0**
- Інше **3,1**

Серед основних причин, через які респонденти планують залишитися і надалі на дистанційній формі навчання:

Можлива зміна проживання	14.2%
Важко відповісти	0.3%
Хочу залишитися зі своїм класом/Продовжувати освітню програму	26.2%
Побоювання булінгу чи інших форм неприйняття, мовний бар'єр	6.1%
Несприйняття місцевими, важко проходить адаптація	4.5%
Немає можливості фінансово зібрати/возити дітей в школу	3.1%

Нестабільність, неможливість планувати в час війни	6.1%
Безпека	26.5%
У школі нема іншої форми навчання	12.3%
Чекаємо на повернення додому	7.0%
Психологічні чинники, стреси	5.8%
Часті тривоги, погані укриття	2.8%
Погана якість освіти у місцевих школах	1.7%
Бажання підтримати своїх вчителів	1.1%
Здоров'я, інклюзія	1.9%
Нема місця в школі	0.3%
Несприйняття дітьми інших методів викладання	0.3%
Зручно	6.1%
Контроль за дитиною	0.8%
Краща успішність	1.1%

Ось деякі з відповідей респондентів:

«Я працюю у школі де навчається моя дитина. Якщо я віддам дитину у місцеву школу, мене звільнять. Наказ нашого місцевого голови по всіх школах області. Поки буде працювати моя школа, доти моя дитина буде навчатися онлайн»

«Не можемо знати коли виженуть з орендованої квартири і куди подітися далі, бо ціни зростають на оренду, а зарплатня ні»

«Ніхто не може гарантувати безпечного навчання під час війни, особливо в прифронтових населених пунктах. Як може 1 вчитель заспокоїти 30-35 дітей, (які перелякані, бояться різних звуків), якщо вдома іноді не кожна мама не завжди може з цим впоратися з власною дитиною. А вчитель – теж людина, яка теж третій рік живе в стресовому стані і потребує психологічної допомоги. Віддати дитину до офлайн школи, значить знову підірвати і так порушену психіку. Дитині буде дуже важко адаптуватися до нової шкільної атмосфери (ми, як ВПО знаємо, як місцеві відносяться до нас "переселенців"). Дитині, яка вже декілька років навчається дистанційно (карантини, війна) буде важко спілкуватися з "чужими" для неї дітьми. Дитина, яку віддадуть у місцеву школу, назавжди втратить віру в Перемогу, в те, що вона колись повернеться додому. Усе це вдарить і так по підірваному здоров'ю наших дітей. Можна самостійно опрацювати якийсь додатковий матеріал, не витрачаючи час на той предмет, який не такий вже і важливий. Моя думка – лише дистанційне навчання! І, щоб усі були в однакових умовах, запровадити його в усіх школах країни, так як під час карантину. Бо Україна – єдина!»

« Я сподіваюся що скоро буде перемога і ми переїдемо кудись поближче до рідного міста (там, де більш менш будуть цілі будинки). Не хочу травмувати дітей новими школами/ класами. Не хочу булінгу, який буде точно. Бо ми тут НЕ СВОЇ. І діти в нас не такі, і ми не такі для багатьох. І балакаємо ми не так, і взагалі "для чого ми сюди їхали, бо ми ж Росію чекали?". І так думає багато хто. Ми тут чужі, і діти в школах будуть чужі, і найголовніше – це місцевим дітям розказують їхні батьки»

« У школах які в окупації є педагоги, викладачі. Вони працюють дистанційно. І лише через те, що є учні – у них є зарплата. Ті, хто залишився в окупації – ризикують життям продовжуючи викладати в українській школі. Ті, хто виїхав – в скрутному фінансовому становищі, бо вони залишилися без житла, без всього і тепер навіть виплати ВПО забрали в них. У людей сім'ї, діти. Винаймати житло то великі витрати. Ще й треба за щось жити. Покинути онлайн навчання в школі, що в окупації – неповага до рідних педагогів, їх просто звільняють. Ну ОК – відправлять на простой без заробітної плати (а її і так затримують), чи тимчасово розірвуть договір трудовий до деокупації рідних міст та сіл»

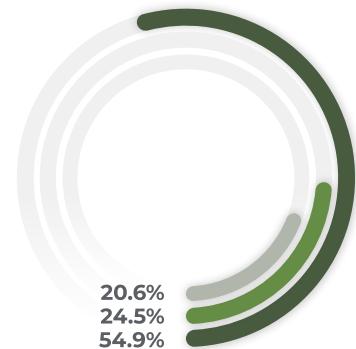

Серед респондентів, які проживають у регіонах підвищеної воєнної небезпеки, **50%** опитаних відповіли, що планують продовжувати дистанційне навчання дітей через питання безпеки.

Тож, обираючи для своїх дітей дистанційне навчання, батьки керуються найкращими намірами. Проте дистанційна освіта має і певні недоліки, зокрема нерівномірне оснащення навчальними матеріалами. Так, **20,6%** респондентів не мають необхідних засобів, **54,9%** мають лише часткове забезпечення. Лише **24,5%** вважають, що їхні діти повністю забезпечені необхідними матеріалами для ефективного дистанційного навчання.

Як ви оцінюєте рівень забезпечення дистанційного навчання матеріалами?

- Часткова забезпеченість **54.9%**
- Повна забезпеченість **24.5%**
- Абсолютна незабезпеченість **20.6%**

Міністерство освіти та науки України спільно з Мінцифрою запустили [веб-сторінку](#), яка у реальному часі відображає потребу та кількість переданих цифрових пристроїв для учнів та освітян у 2022-2024 роках. Так, **184 188 пристроїв** уже було доставлено, однак, за поточними даними, ще є потреба у **68 881 пристрої для вчителів** і **357 593 для учнів**. Це свідчить про необхідність подальших зусиль для забезпечення всіх освітян та учнів необхідними засобами для ефективного навчання, особливо в умовах сучасних викликів та переходу до дистанційного формату освіти.

Адаптація учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану

Адаптація дітей, батьків і освітян до навчання в умовах повномасштабної війни є доволі складною та потребує нових підходів. Щоб забезпечити підтримку школярів на всіх рівнях, необхідно ретельно розглянути наслідки війни для дітей та освітньої системи України. Важливо враховувати специфічні потреби різних груп учнів, оскільки воєнні події можуть значно вплинути на їхню психологічну та фізичну безпеку, доступ до освітніх ресурсів та можливості отримання якісної освіти.

При цьому слід враховувати вплив очного та дистанційного навчання. Очне навчання може забезпечити більш стабільну соціальну взаємодію та психологічну підтримку, однак може бути небезпечним у зонах активних бойових дій. Дистанційне навчання, хоч і є більш безпечним варіантом, але може призвести до соціальної ізоляції учнів.

Адаптація учнів з числа внутрішньо переміщених осіб, які навчаються у нових школах за тимчасовим місцем проживання. Результати опитування батьків

Як ви оцінюєте загальний рівень комфорту вашої дитини в новій школі?

☐	Абсолютно не комфортно	7.0%
☐	Швидше не комфортно	13.3%
☐	Швидше комфортно	35.8%
☐	Абсолютно комфортно	43.9%

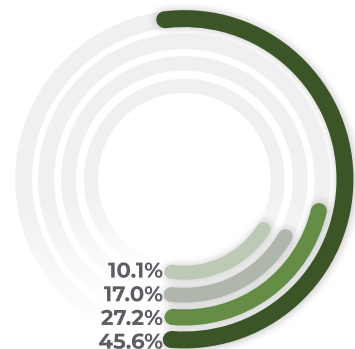

43,9% батьків з-поміж ВПО, чиї діти навчаються чи навчались у закладах освіти за тимчасовим місцем проживання, зазначили, що їхні діти почувають себе абсолютно комфортно у нових школах, **35,8%** відповіли, що їхнім дітям швидше комфортно, **13,3%** – що швидше некомфортно, а **7%** – зовсім некомфортно.

За результатами опитування батьків **45,6%** дітей зовсім не відчувають мовного бар'єру у новій школі, **27,2%** – швидше не відчувають, **17%** – швидше відчувають, а **10,1%** – відчувають його досить сильно.

На скільки ваша дитина відчуває мовний бар'єр у новій школі?

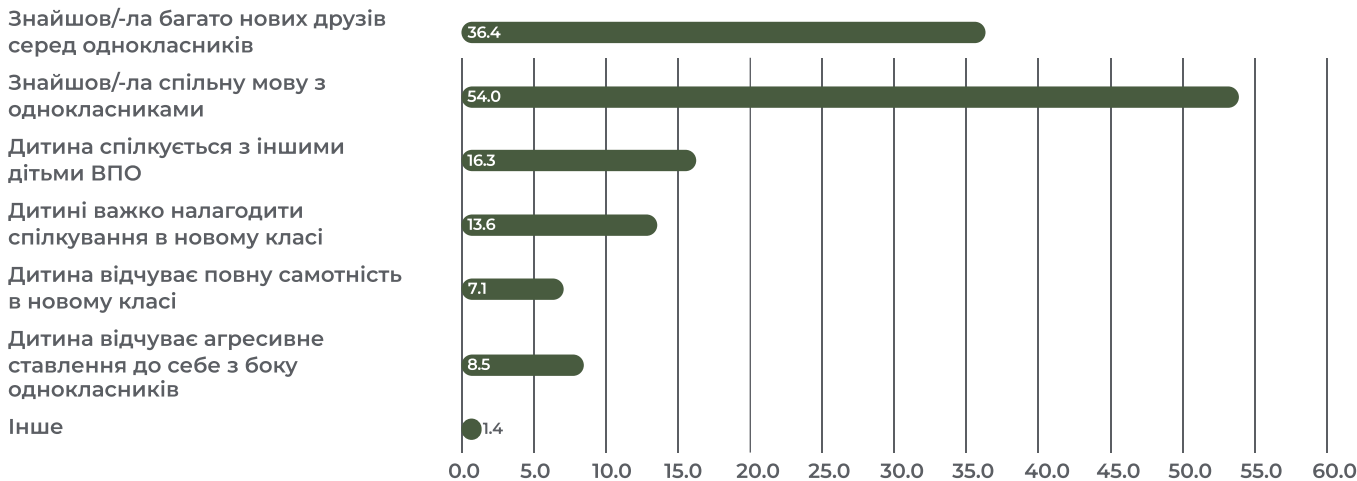
☐	Абсолютно не відчуває	45.6%
☐	Швидше не відчуває	27.2%
☐	Швидше відчуває	17.0%
☐	Дуже сильно відчуває	10.1%

54% респондентів зазначили, що їхні діти у нових школах знайшли спільну мову з однокласниками, **36,4%** – завели багато друзів, **16,3%** – спілкуються з іншими дітьми з числа внутрішньо переміщених осіб.

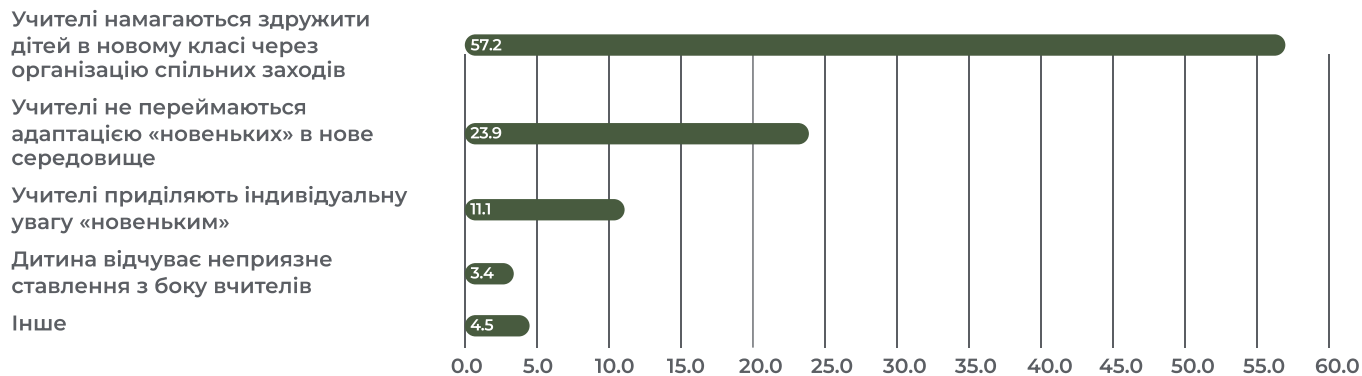
Важко налагодити спілкування у новому класі **13,6%** школярів, **8,5%** дітей з числа ВПО відчують агресивне ставлення до себе з боку однокласників, а **7,1%** мають відчуття самотності в новому класі.

Як ваша дитина описує свої взаємовідносини з однолітками в новій школі?

Як бачимо, за результатами опитування більшість дітей-ВПО легко проходять адаптацію в навчальному закладі за місцем тимчасового проживання і змогли знайти нових друзів. Але понад **29%** школярів, а це є досить великий відсоток, не можуть налагодити спілкування з однокласниками. Евакуація і вимушене переміщення призвели до втрати зв'язків з рідними та друзями, що негативно впливає на психоемоційний стан дітей та налагодження нових соціальних зв'язків.

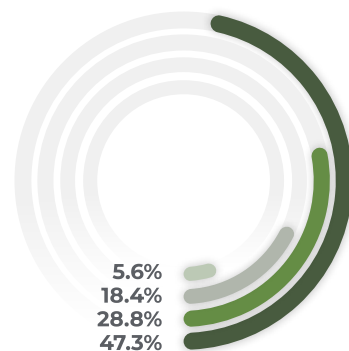
Як ваша дитина описує свої взаємовідносини з учителями в новій школі?

57,2% опитаних батьків відповіли, що вчителі намагаються здружити дітей у новому класі шляхом організації спільних заходів. **23,9%** респондентів вважають, що вчителі не переймаються адаптацією «новеньких» у нове середовище. **11,1%** зазначили, що вчителі приділяють індивідуальну увагу новим учням, а **3,4%** батьків відповіли, що їхні діти відчувають неприязне ставлення до них з боку педагогів.

Як ви оцінюєте комунікацію вашої дитини з однокласниками під час дистанційного навчання?

- Швидше подобається **47.3%**
- Дуже подобається **28.8%**
- Швидше не подобається **18.4%**
- Абсолютно не подобається **5.6%**

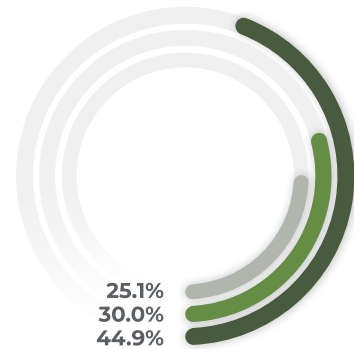

47,3% опитаних відповіли, що нові умови навчання та методи викладання їхнім дітям швидше подобаються, **28,8%** – дуже подобаються, **18,4%** – швидше не подобаються, а **5,6%** – не подобаються зовсім.

44,9% респондентів зазначили, що ставлення їхніх дітей до навчання після переходу до нової школи ніяк не змінилося, **25,1%** вважають, що інтерес до навчання зріс, а **30%**, що, навпаки, знизився.

Як змінилося ставлення до навчання у новій школі?

- Не змінилося нічого 44.9%
- Знизився інтерес до навчання 30.0%
- Зріс інтерес до навчання 25.1%

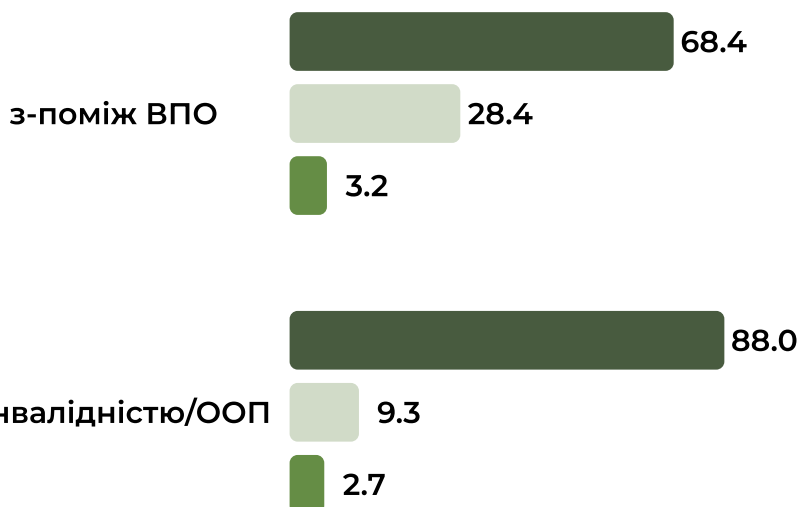
Адаптація учнів з-поміж ВПО та дітей з інвалідністю та/або ООП до навчального процесу в умовах воєнного стану. Результати опитування шкільних психологів і педагогів

Серед опитаних психологів і педагогів **62,5%** респондентів працюють у школах, в яких реалізується лише очна і сімейна форма навчання, а **37,5%** – у школах зі змішаною формою навчання, де переважає очна.

68,4% респондентів відповіли, що у їхніх школах навчаються діти з числа внутрішньо переміщених осіб, **28,4%** – що таких учнів немає, а **3,2%** опитаних не володіють такою інформацією.

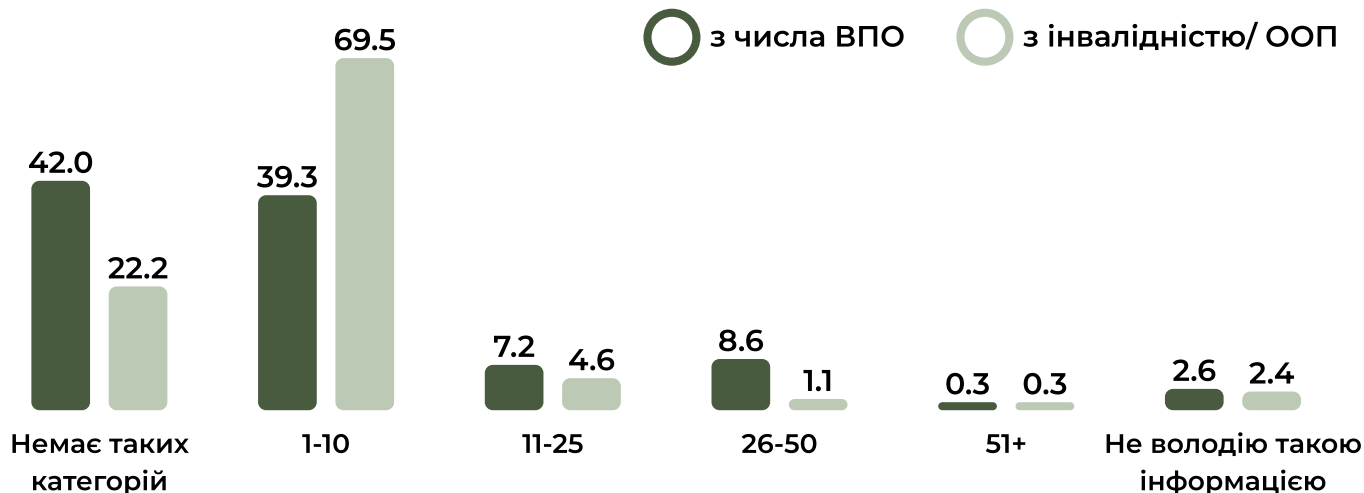
88% опитаних зазначили, що в їхніх навчальних закладах навчаються діти з інвалідністю та/або особливими освітніми потребами, **9,3%** – що таких учнів нема, а **2,7%** не володіють такою інформацією. **77,2%** зазначили, що в навчанні таким дітям допомагає асистент учителя, **6,9%** – що асистент учня, **6,9%** – що ніхто не допомагає, а **9%** не володіють такою інформацією.

Чи є у вашому навчальному закладі діти:

- Так, є
- Ні, немає
- Не володію інформацією

Вкажіть кількість у вашому навчальному закладі дітей зазначених категорій:

Співробітники закладів освіти вказали, з якими **адаптаційними проблемами** стикаються діти **з-поміж ВПО**, а також діти **з інвалідністю** та особливими освітніми потребами. Зокрема, діти-ВПО більш тривожні, мають проблему з довірою до людей, схильні до усамітнення та складніше вливаються у вже сформований колектив. Тоді як у дітей з інвалідністю/ООП підвищена емоційність та дратівливість, і вони частіше схильні до порушення дисципліни.

З якими проблемами/питаннями стикаються діти у вашому навчальному закладі?

	Діти з інвалідністю/ООП	Діти з числа ВПО
Погіршення комунікативного спілкування, ізолюваність, схильність до усамітнення	15,5%	25,2%
Невміння влитися в уже сформований класний колектив	8,3%	14,3%
Відсутність інтересу/мотивації до навчання	28,3%	32,4%
Порушення дисципліни	23,4%	18,1%
Відсутність довіри	3,5%	10,7%
Відчуття неповноцінності, невпевненість у собі	14,8%	10,7%
Підвищена емоційність	55,6%	–
Тривожність	35,2%	57,9%
Дратівливість, агресія	25,5%	12,4%
Відсторонення класу від новенького	3,6%	3,6%

Варто зазначити, що частина респондентів (**7,9%**) відповіли, що діти-ВПО не мають жодних проблем у нових школах: вони швидко адаптуються і вливаються в колектив.

За результатами опитування для поліпшення адаптації учнів з числа внутрішньо переміщених осіб та дітей з інвалідністю та/або ООП використовуються такі методи:

- психологічна підтримка та консультування – **70%**;
- виховні години на тему адаптації – **50%**;
- індивідуальні консультації та підтримка соціального педагога – **37%**;
- проведення інтеграційних заходів для новачків – **10%**;
- менторська програма для новачків – **1,5%**.

Серед відповідей є думка, що діти-ВПО швидко адаптуються і не хочуть, щоб до них ставились якось по-особливому, тому жодні методи не використовуються.

4,2% респондентів відповіли, що жоден з перелічених методів не використовується для адаптації дітей з інвалідністю та/або ООП.

93,1% опитаних зазначили, що випадків неприйняття дитини з інвалідністю/особливими освітніми потребами серед батьків або дітей у класі не було, **6,9%** – що були.

Адаптація учнів, які продовжують навчання дистанційно. Результати опитування батьків

У сучасних реаліях війни вибір батьками дистанційного навчання переважно ґрунтується на питаннях безпеки та уникнення додаткового стресу для дітей через потребу в адаптації до нового середовища. Додатковим аспектом є бажання самої дитини залишитися зі своїм "рідним" класом. Це рішення дозволяє забезпечити надання освітніх послуг без значних ризиків для дітей.

При цьому батьки розуміють, що дистанційне навчання позбавляє дітей "живого" спілкування з однолітками і вчителями. Як наслідок, діти гірше засвоюють матеріал, і знижується їхній інтерес до навчання. До того ж не всі можуть забезпечити учням безперебійний інтернет-зв'язок. За результатами опитування основні труднощі, які виникають у дітей під час дистанційного навчання, це:

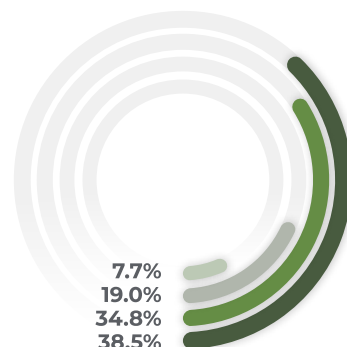
З якими проблемами/питаннями стикаються діти у вашому навчальному закладі?

Нестача «живого» спілкування з учителем	58,9%
Нестача «живого» спілкування з однолітками	66,5%
Неможливість зрозуміти матеріал, недостатнє пояснення матеріалу	29,1%
Проблеми зі зв'язком або технічні проблеми, перебої з інтернетом	55,9%
Зниження інтересу до навчання	38,1%
Порушення графіку режиму дня	15,3%
Багато матеріалів доводиться опрацьовувати самостійно	41,1%
Складність об'єктивного оцінювання знань учня	18,9%
Складність забезпечити робочі місця для всіх дітей-школярів	15,5%
Інше	1,5%

38,5% респондентів оцінюють комунікацію дітей з учителями під час дистанційного навчання як дуже добру, **34,8%** – як швидше добру, **19%** – як швидше погану, а **7,7%** – як дуже погану.

Як ви оцінюєте комунікацію вашої дитини з вчителем під час дистанційного навчання?

☐ Дуже добре	38.5%
☐ Швидше добре	34.8%
☐ Швидше погано	19.0%
☐ Дуже погано	7.7%

28,5% опитаних батьків оцінюють комунікацію їхніх дітей з однокласниками під час дистанційного навчання дуже добре, **29,3%** – швидше добре, **24,5%** – швидше погано і **17,6%** – дуже погано.

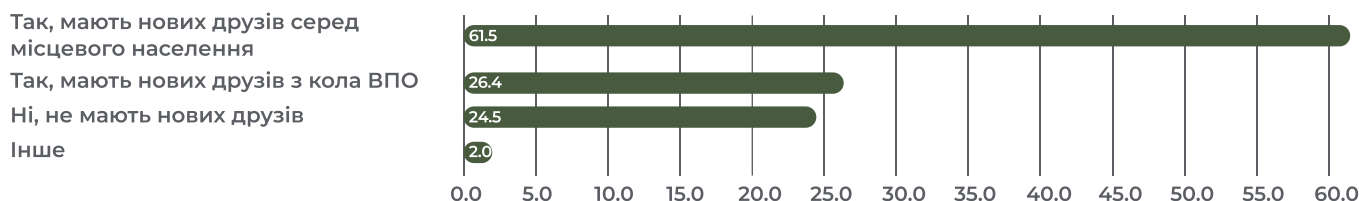
Як ви оцінюєте комунікацію вашої дитини з однокласниками під час дистанційного навчання?

☐	Швидше добре	29.3%
☒	Дуже добре	28.5%
☐	Швидше погано	24.5%
☐	Дуже погано	17.6%

61,5% дітей, які навчаються дистанційно, мають нових друзів у тимчасовому місці проживання. **26,4%** – мають нових друзів з-поміж ВПО, **24,5%** – не мають нових друзів.

Чи мають ваші діти друзів у новому тимчасовому місці проживання?

Позашкільна освіта як частина адаптації учнів до нових умов навчання

Опитування батьків показало, що більшість дітей у рідному місті були залучені до різних шкільних та позашкільних гуртків і секцій, що сприяло їхньому всебічному розвитку. Найбільшою популярністю серед дітей користувалися спортивні секції, включаючи бойові мистецтва та **самозахист – 42,8%**. Це свідчить про високу зацікавленість у фізичному розвитку та активному способі життя.

Для творчого самовираження дитини перевага надавалася **хореографічним – 21,8%**, **художнім – 16,9%** та **музичним** гурткам – **9,7%**. Вивчення **іноземних мов** обрали **8,2%**. Гуртки рукоділля, прикладного мистецтва, програмування та робототехніки відвідували майже **5%**.

Наукові гуртки з математики та фізики, моделювання та конструювання, а також історичні, географічні, екологічні мали низьку популярність серед учнів – від 0,1 до **1%**.

Майже п'ята частина дітей – **19,7%** не відвідувала жодних позашкільних заходів, що може бути пов'язано з різними причинами, в тому числі браком доступу, відсутністю фінансової можливості або зацікавленості, і потребує додаткової уваги з боку освітян та батьків.

Після переміщення до нового місця проживання майже половина дітей, які обрали очну форму навчання в нових школах, – **48,3%** продовжили брати участь у додаткових позашкільних заходах, і **44,3%** – відвідувати гуртки, перебуваючи на дистанційній формі навчання. Це свідчить про адаптацію дітей та зацікавленість у подальшому саморозвитку.

Відсоток дітей, які не беруть участі у позашкільних заходах, вищий серед тих, хто навчається дистанційно – **42%**, ніж серед тих, хто навчається очно – **36,6%**.

Майже **14%** батьків/опікунів, діти яких навчаються очно та дистанційно, зазначили, що їм невідомо про наявність позашкільного навчання. Це вказує на необхідність покращення комунікації між громадою, школою та родинами, а також більш активного інформування про можливості для дітей.

Неможливість самостійно дістатися до гуртків є важливим бар'єром для дітей, особливо якщо батьки зайняті на роботі або не мають змоги їх супроводжувати.

Чи ваша дитина бере участь у додаткових позашкільних або позанавчальних заходах у новій школі (клуби, спортивні, художні, музичні гуртки тощо)?

Основні причини невідвідування додаткових позашкільних заходів у новому місці проживання практично однакові для дітей очної та дистанційної форми навчання. Близько **37%** респондентів зазначають фінансові труднощі як основну причину неучасті дітей у позашкільних заходах. Майже третина дітей – **29%** не знаходять гуртків, які відповідають їхнім інтересам.

18,5% дітей, які ходять до школи, не зацікавлені в запропонованих гуртках. Це може бути через те, що програми гуртків недостатньо цікаві або актуальні для них. Серед дітей, які навчаються дистанційно, таких – **16,8%**.

17% батьків/опікунів взагалі не володіють інформацією про наявні гуртки та секції у місці нового проживання, що свідчить про потребу в покращенні комунікації закладів освіти та приймаючих громад.

Учні стикаються з високим навчальним навантаженням, що обмежує їхню здатність брати участь у позашкільних заходах. Проте ця проблема є дещо більш вираженою серед дітей, які навчаються дистанційно – **13,2%**, порівняно з очним навчанням – **11,6%**. Дистанційне навчання може вимагати від дітей додаткових зусиль для організації свого часу та бути менш структурованим, що іноді призводить до перевантаження завданнями або додатковими академічними заняттями.

Назвіть, будь ласка, причини, чому ваша дитина не бере участі у додаткових позашкільних або позанавчальних заходах на новому місці проживання (клуби, спортивні, художні, музичні гуртки тощо)?

Причина	Очне навчання (%)	Дистанційне навчання (%)
Немає вільного часу	11,6%	13,2%
Нема гуртків, які відповідають інтересам моєї дитини	29,6%	30,2%
Не цікаво	18,5%	16,8%
Погане матеріально-технічне забезпечення гуртка/секції	2,6%	2,0%
Наразі нема фінансової можливості	36,3%	37,6%
Дитина погано знає нову місцевість і не може добиратися самостійно	11,6%	11,8%
Не володію інформацією про такі гуртки у місці нового проживання	17,0%	18,1%
Інше	2,7%	2,8%

Майже **12%** родин повідомили про таку перешкоду. Неналагоджена транспортна інфраструктура або відсутність довозу шкільними автобусами, недостатньо безпечні шляхи до місця проведення гуртків можуть перешкоджати дітям брати участь у позашкільному навчанні.

Разом з тим, залежно від форми навчання, зацікавленість родин та їхнє бажання, щоб діти відвідували гуртки, значно відрізняється.

Найбільш популярними є спортивні гуртки, секції бойових мистецтв і самозахисту. Це вказує на високий інтерес дітей та їхніх батьків до фізичної активності та здорового способу життя. Вищу зацікавленість виявляють родини, де діти відвідують школи – **52%**, та **36,2%** – де учні навчаються дистанційно. **51,4%** освітян підтвердили наявність таких секцій.

Хореографія – **30%**, музика, вокал – **24,2%**, художнє мистецтво – **31,9%** та театральні гуртки – **15,5%** також переважають серед дітей, які навчаються очно, у порівнянні з учнями на дистанційній формі. Зацікавленість на новому місці проживання значно вища порівняно з рідним містом. Лише **0,7%** опитаних освітян надали інформацію про фактично відсутні художні гуртки.

Зміна місця проживання дітей значно вплинула на зацікавленість у вивченні іноземних мов у **34,1%** учнів очної форми навчання та **18,2%** дистанційної, тоді як у рідному місці проживання зацікавленість була низькою. Про функціонування таких гуртків у громадах заявило **12,3%** працівників освіти. Така тенденція може свідчити про намір дітей в майбутньому навчатись за кордоном.

Спостерігається значний інтерес до програмування – **29,2%**, робототехніки та моделювання – **21,4%** серед дітей як очної, так і дистанційної форми навчання. Це свідчить про те, що діти ВПО шукають нові можливості для розвитку в сучасних технічних сферах, проте кількість таких гуртків є незначною – **7-8%**.

12% батьків бачать зацікавленість дітей у вивченні математики та фізики після переміщення та навчання очно, лише **4,2%** – заочно. **4,7%** освітян підтвердили функціонування таких гуртків.

Кулінарні та дизайнерські гуртки не були популярними у рідних місцях проживання, але на новому місці зацікавили **17%** дітей, які навчаються очно, та близько **9%** учнів дистанційної форми. Це свідчить про необхідність рекламування цих напрямів або перегляду їхньої актуальності для сучасних дітей, оскільки таких гуртків майже немає.

Попри важливість вивчення історії, географії, екології та краєзнавства, інтерес до цих предметів залишається низьким як серед дітей очної, так і дистанційної форми навчання – **від 1 до 5%**. Це може бути пов'язано з недостатньою кількістю цікавих і сучасних програм. Про існування таких гуртків педагоги інформації не надали.

Такі напрями, як школа мистецтв, рукоділля та ремесла, залишилися без уваги, оскільки не мають попиту навіть у рідних місцях. Працівники освіти також не надали інформації про їхнє існування. З огляду на низький попит, слід розробити нові підходи, програми та методи викладання, які базуються на сучасних технологіях. Це допоможе зацікавити дітей та їхніх батьків, а також підвищити інтерес до цих занять.

Які шкільні або поза-шкільні спортивні, мистецькі, художні гуртки, секції відвідувала/цікаві вашій дитині?	Відвідувала у рідному місті	У новому місці проживання		Освітня про наявність гуртків
		Очне навчання	Дистанційне навчання	
Спортивні/бойові мистецтва/самозахист	42,8%	52,0%	36,2%	51,4%
Хореографія	21,8%	30,0%	15,1%	22,8%
Музика, вокал	9,7%	24,2%	11,1%	45,4%
Художній	16,9%	31,9%	18,1%	0,7%
Театральний/драматичний	2,9%	15,5%	6,7%	14,6%
Кулінарний	-	17,2%	8,0%	0,7%
Дизайн	-	17,3%	9,6%	6,4%
Гончарство	-	8,0%	1,1%	0,4%
Математика/фізика	0,5%	12,1%	4,2%	4,7%
Іноземні мови	8,2%	34,1%	18,2%	12,3%
Моделювання/конструювання	1,0%	21,4%	12,5%	7,0%
Програмування/робототехніка	2,1%	29,2%	22,3%	8,7%
Екологічний/географічний	0,8%	3,2%	0,3%	10,4%
Історичний/краєзнавчий	0,1%	5,0%	3,4%	19,8%

Які шкільні або поза-шкільні спортивні, мистецькі, художні гуртки, секції відвідувала/цікаві вашій дитині?	Відвідувала у рідному місті	У новому місці проживання		Освітня наявність гуртків
		Очне навчання	Дистанційне навчання	
Інше	6,0%	1,1%	1,2%	6,6%
Школа мистецтв	1,9%	-	-	-
Рукоділья, ремесла, прикладне мистецтво	3,2%	-	-	-
Не відвідували	19,7%	-	-	12,9%

Загалом, зміна місця проживання сприятливо вплинула на зацікавленість дітей у позашкільному навчанні, стимулюючи їх до пошуку нових можливостей для розвитку власних здібностей. Особливо прослідковується це серед дітей, які фізично відвідують місцеві школи. Проте, для повного задоволення потреб учнів, які обрали як очну, так і заочну форми навчання необхідно розширити й покращити доступність різноманітних гуртків і секцій. Варто популяризувати нові напрями, впроваджувати сучасні методи викладання, залучати дітей до цікавих проєктів і досліджень.

Забезпечуючи доступність інформації про всі наявні позашкільні гуртки та секції, їхній розклад, умови відвідування, зменшуючи фінансове навантаження на родини, організовуючи безкоштовний, доступний транспорт для дітей ми можемо зробити позашкільну освіту доступною для всіх верств населення.

Психоемоційний стан учасників освітнього процесу

Вплив війни на психічне здоров'я та емоційний стан дітей

Війна глибоко впливає на психічне здоров'я та емоційний стан дітей, що помітно по їхній поведінці, настроях та загальному добробуту. Працівники навчальних закладів і батьки відзначають значні зміни в здоров'ї, поведінці та настроях учнів, які змушені були піти до нових шкіл або навчатися дистанційно.

Чи спостерігали ви які-небудь зміни у здоров'ї, поведінці чи настроях вашої дитини з моменту початку навчання в новій школі?	Очне навчання	Дистанційне навчання	Регіон підвищеної воєнної небезпеки	Оцінка освітян
Стрес, тривога, апатія, байдужість	20,6%	21,6%	36,8%	25,0%
Ізольованість, небажання спілкуватися з вами чи іншими дітьми, небажання виходити з дому	11,3%	17,6%	46,3%	4,1%
Коливання настрою, емоційна нестабільність	39,7%	34,9%	24,3%	55,1%
Падіння самооцінки, незадоволення собою	15,5%	13,6%	24,3%	8,6%
Погіршення успішності, небажання відвідувати школу, відсутність мотивації до навчання	22,1%	33,2%	47,1%	32,2%
Покращення самооцінки, впевненість у собі	10,9%	6,5%	4,4%	14,3%
Покращення успішності	10,5%	6,5%	4,4%	12,2%
Піднесення, активність, нові знайомства, відвідування громадських місць	18,2%	2,5%	0,0%	10,7%
Поява нового хобі, нові зацікавлення	16,1%	7,5%	2,9%	20,3%
З'явилося відчуття патріотизму, бажання до волонтерства	8,7%	5,7%	3,7%	36,9%
Втомлюваність очей, головні болі, болі в спині, надлишкова вага	9,8%	22,5%	36,0%	7,3%
Часті захворювання на віруси, простудні хвороби, хвороби верхніх дихальних шляхів	26,1%	5,8%	4,4%	28,8%

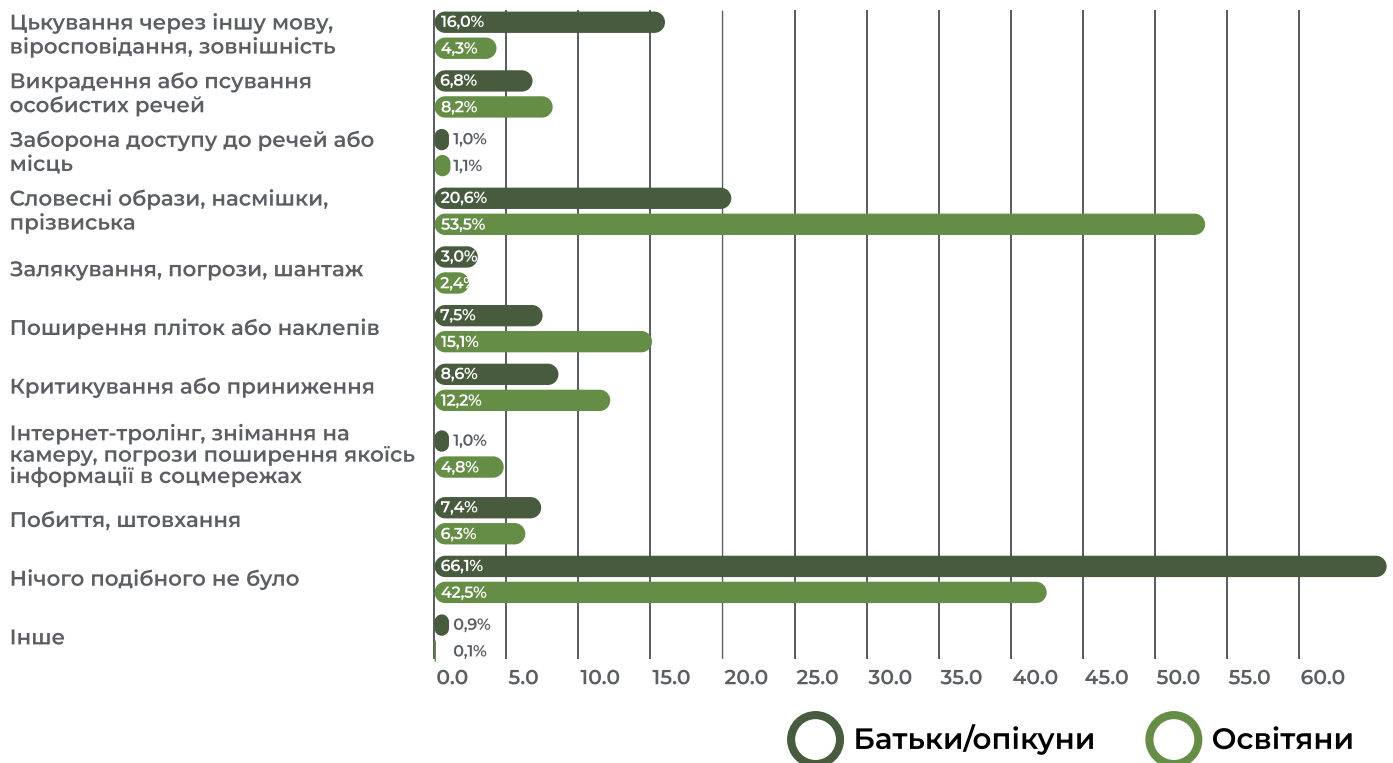
Чи спостерігали ви які-небудь зміни у здоров'ї, поведінці чи настроях вашої дитини з моменту початку навчання в новій школі?	Очне навчання	Дистанційне навчання	Регіон підвищеної воєнної небезпеки	Оцінка освітян
Зменшення рівня фізичної активності дитини	13,3%	42,3%	52,2%	15,2%
Втрата регулярного розпорядку дня	7,8%	20,5%	33,8%	7,0%
Ніяких змін у поведінці і здоров'ї не спостерігалось	12,4%	15,0%	10,3%	8,7%

Як бачимо, діти, які проживають у регіонах підвищеної воєнної небезпеки, частіше відчувають стрес, тривогу, небажання спілкуватися з іншими людьми та інші негативні психологічні стани. Їхній фізичний стан, вага, рівень активності та розпорядок дня також страждають через перебування на небезпечних територіях.

Психологічні травми, отримані дітьми під час війни, можуть мати довготривалий вплив і призвести до розвитку тривожних розладів, депресії та посттравматичного стресового розладу (ПТСР). У таких умовах школярі не можуть зосереджуватись і ефективно навчатися, через що вони потребують комплексної підтримки від батьків і освітян.

Інші фактори, що впливають на психоемоційний стан дітей, зокрема булінг у шкільному середовищі

Опитані батьки та освітяни поділилися, які неприємні ситуації сталися з їхніми дітьми у нових школах.

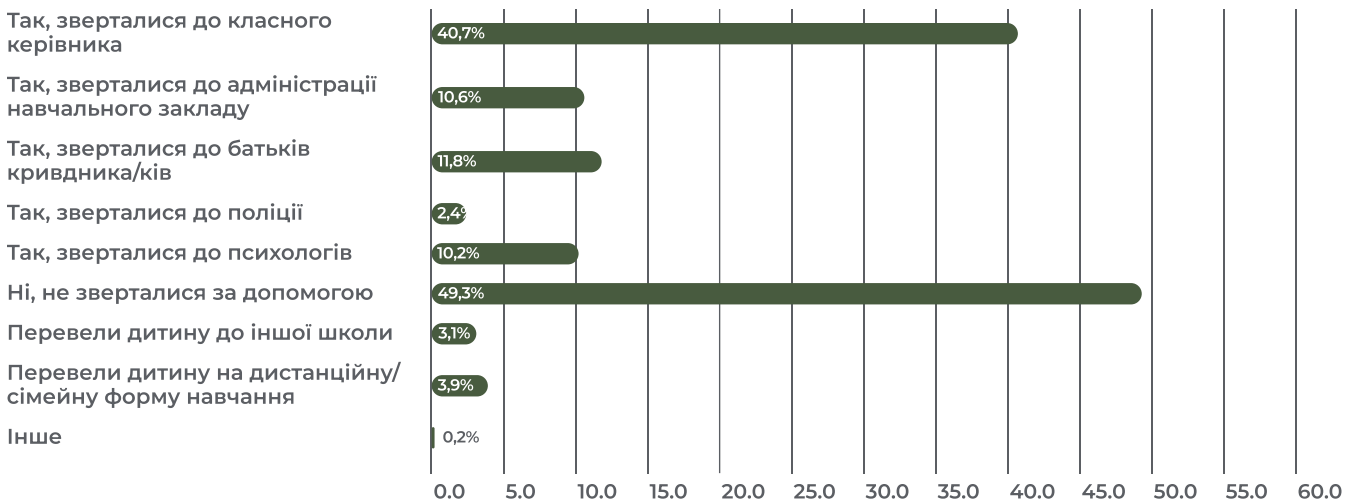

66,1% респондентів з-поміж батьків/опікунів вказали, що нічого з переліченого з їхніми дітьми не сталося. Деякі дорослі, які працюють у школі, іноді ображають дітей, і наприклад це стосується працівників шкільної їдальні та іншого персоналу. Про такі випадки повідомили батьки.

Співробітники навчальних закладів, які проводять з дітьми багато часу, також розповіли про неприємні ситуації в їхніх школах. Зокрема, кожен другий освітянин відзначає присутність у шкільному середовищі словесних образ, насмішок і прізвиськ.

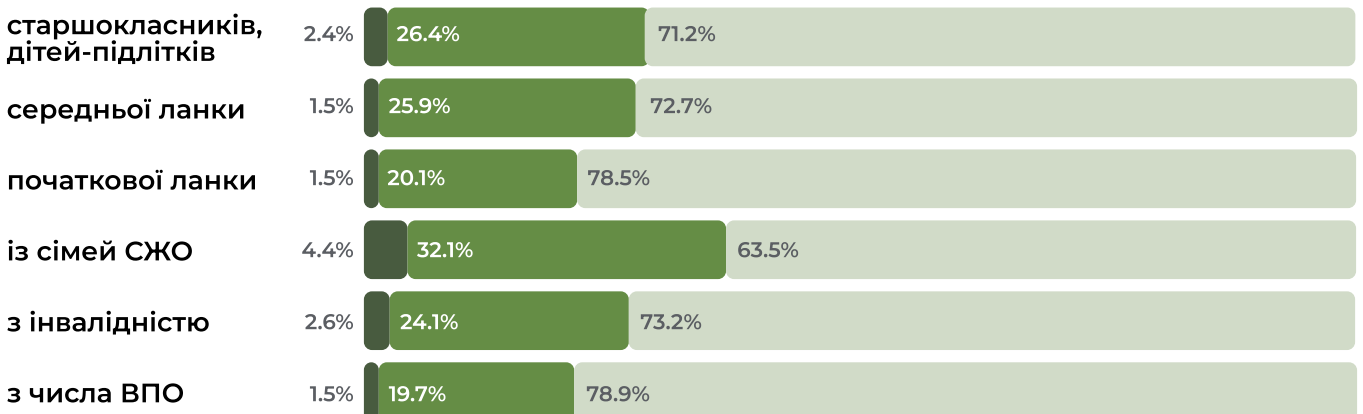
Ми запитали батьків, чи зверталися вони або їхні діти за допомогою через булінг, і отримали такі відповіді:

Чи зверталися Ви, ваша дитина за допомогою через булінг?

Ми попросили відповіді психологів і педагогів, чи спостерігали вони випадки соціальної ізоляції дітей різних категорій у школах, в яких вони працюють.

Чи спостерігаєте ви випадки соціальної ізоляції дітей:

Часто
 Іноді
 Рідко

42,5% респондентів відповіли, що нічого з переліченого в їхніх навчальних закладах не відбувалося.

Про випадки булінгу опитані психологи й педагоги дізнавались:

- з власних спостережень **(59%);**
- від учнів школи **(47,8%);**
- від класного керівника чи іншого педагога **(33,7%);**
- від батьків дитини-жертви **(16,8%);**
- із соціальних мереж **(4,4%);**
- від батьків дитини-агресора **(1,9%).**

За результатами дослідження, жертвами булінгу стають різні категорії школярів:

- діти з сімей зі складними життєвими обставинами – **21,9%**;
- діти з інвалідністю – **12,1%**;
- діти з-поміж ВПО – **8,4%**;
- старшокласники, діти-підлітки – **26,3%**;
- школярі молодшої та середньої ланки – **31,9%**.

Як бачимо, коли прояви булінгу трапляються, об'єктами цькування можуть стати школярі різних соціальних категорій. Далеко не завжди це діти з числа внутрішньо переміщених осіб. Побоювання їхніх батьків через булінг не є зовсім безпідставними, але перебільшені, бо з цим негативним явищем може зіткнутися будь-хто з учнів.

Як задіяні різні категорії школярів у булінгу і в ролі кого?

Працівники закладів освіти відзначили такі причини булінгу:

- спосіб підвищити власну самооцінку чи важливість (**52,2%**);
- вираження власних негативних емоцій (**39%**);
- особиста неприязнь (**34%**);
- недостатня увага з боку дорослих (**31,1%**);
- демонстрація власної фізичної сили (**25,1%**);
- встановлення вищої соціальної позиції чи отримання влади (**17,1%**);
- зовнішність (**11,5%**);
- мова (**5%**);
- національність (**0,6%**).

У який спосіб було вирішено конфліктну ситуацію?

Індивідуальна розмова з кожною із сторін конфлікту	70,6%
Розмова з обома сторонами конфлікту	62,1%
Розмова з кривдником та/чи його батьками	29,4%
Розмова з жертвою та/чи його батьками	26,6%
Залучення конфліктуючих сторін до виконання одного завдання	9,2%
Розмежування конфліктуючих сторін від спільних завдань/роботи	3,4%
Звернення до правоохоронних органів	7,5%
Інше	0,4%

Серед методів, які впроваджені у школах задля запобігання булінгу:

Які методи або програми ви використовуєте для запобігання булінгу в школі?

Проведення виховних годин, тренінгів	88,7%
Уроки з розвитку критичного мислення та норм поведінки	34,6%
Використання методів медіації	15,8%
Проведення уроків та заходів, спрямованих на підвищення емпатії	48,7%
Впровадження системи взаємопідтримки та підтримки однолітків	16,4%
Регулярна комунікація з батьками учнів та спільна робота	44,7%
Створення анонімної системи зворотного зв'язку	15,2%
Впровадження системи нагляду	7,9%
Залучення до роботи психологів чи соціальних педагогів	39,9%
Залучення до роботи представників правоохоронних органів	22,0%

Для розв'язання проблеми булінгу необхідно використовувати комплексний підхід, який включає підвищення обізнаності, розвиток системи підтримки для жертв і агресорів, а також впровадження ефективних програм з попередження та вирішення конфліктів.

В українських школах здійснюється профілактика булінгу, проте все ще існують проблеми, які свідчать про недостатню ефективність цих заходів. Ось декілька ключових аспектів, що це підтверджують:

- **Недостатнє впровадження медіаційних практик:** лише 15,8% освітян зазначають, що використовують методи медіації для вирішення конфліктів. Це свідчить про те, що працівники закладів освіти недостатньо розуміють ефективність цього інструменту запобігання булінгу.
- **Низький рівень залучення психологів та соціальних педагогів:** лише 39,9% освітніх закладів активно залучають психологів або соціальних педагогів для роботи з булінгом. Відсутність кваліфікованих спеціалістів значно ускладнює процес виявлення та подолання цього явища.
- **Обмежена система нагляду:** тільки 7,9% шкіл впроваджують системи нагляду за поведінкою учнів. Відсутність ефективного моніторингу та нагляду сприяє приховуванню випадків булінгу та ускладнює їхнє своєчасне виявлення.
- **Недостатнє впровадження уроків з критичного мислення та норм поведінки:** лише 34,6% шкіл проводять уроки, спрямовані на розвиток критичного мислення та формування норм поведінки. Такі заняття є важливими для формування в учнів навичок ненасильницького спілкування та вирішення конфліктів.
- **Відсутність у більшості шкіл анонімної системи зворотного зв'язку:** тільки 15,2% шкіл мають анонімні системи зворотного зв'язку, що дозволяє учням повідомляти про випадки булінгу, не боячись негативних наслідків. Без впровадження таких систем виявити булінг на ранніх стадіях доволі складно.
- **Обмежене залучення правоохоронних органів:** лише 22% шкіл залучають представників правоохоронних органів для роботи з булінгом. Це свідчить про недостатню співпрацю між освітніми установами та правоохоронними органами у питаннях профілактики булінгу.
- **Низький рівень комунікації з батьками:** хоча 44,7% шкіл регулярно спілкуються з батьками учнів, цей показник все ще недостатній для ефективної профілактики булінгу. Батьки повинні бути активними учасниками процесу та мати можливість своєчасно дізнаватися про проблеми, що виникають у школі.
- **Відсутність системної підтримки для дітей з вразливих груп:** високий відсоток відповідей "важко відповісти" щодо ролі дітей з числа ВПО (86,3%) та дітей з інвалідністю та/або особливими освітніми потребами (84,4%) у булінгу свідчить про недостатнє розуміння та підтримку цих груп.

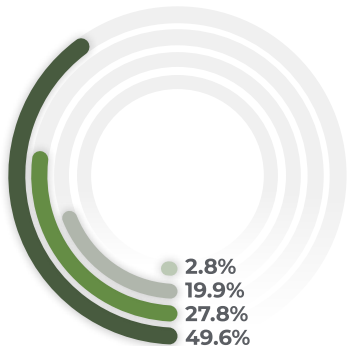
Таким чином, для покращення профілактики булінгу в українських школах необхідно впроваджувати більш системні та комплексні підходи, підвищувати обізнаність освітян, батьків та учнів, а також створювати умови для ефективного моніторингу та підтримки всіх учасників освітнього процесу.

Психологічна підтримка учасників освітнього процесу

Потреба освітян у підвищенні власної психоемоційної стійкості. Результати дослідження

Війна внесла свої корективи, змусивши освітян адаптуватися до нових умов та викликів, швидко опанувати нові технології й методи викладання. З'явилася гостра потреба забезпечити навчальний процес не лише методичними матеріалами, але й соціальною та емоційною підтримкою.

Психологічна підтримка у закладах освіти є важливою для всіх учасників навчального процесу. Вона сприяє створенню комфортного та підтримуючого середовища для працівників шкіл, а також поліпшенню навчання та соціального розвитку учнів. Як показало опитування, **49,6%** закладів освіти мають психолога та соціального педагога, **27,8%** мають лише психолога, **2,8%** – лише соціального педагога, а **19,9%** шкіл не мають жодного з цих фахівців.

Наявність в школі соціального педагога, психолога

	Є і психолог, і соціальний працівник	49.6%
	Є, тільки психолог	27.8%
	Ні, немає	19.9%
	Є тільки соціальний педагог	2.8%

Відсутність кваліфікованих фахівців може призвести до погіршення психічного здоров'я, зниження самооцінки та підвищення рівня стресу у школярів. Освітняни висловлюють запит на тренінги та системне навчання, які вони вважають критично важливими для своєї професійної діяльності.

Більшість опитаних віддають перевагу тренінгам як методу розв'язання багатьох питань, зокрема у сферах запобігання насильству (**64,1%**), вирішення та медіації конфліктів (**60,4%**), підтримки психологічного здоров'я педагогів та учнів у кризових ситуаціях (**58,5%**). Значна частина освітян також підтримує системне навчання, що свідчить про потребу у глибоких і тривалих програмах для ефективного оволодіння необхідними навичками. Відсоток зацікавлених у такому навчанні коливається від 16 до 25.

Переважає більшість респондентів (близько **61%**) підтримують тренінги як ефективний метод зняття емоційної напруги педагогів та профілактики синдрому емоційного вигорання. Майже **27%** вважають системне навчання важливим, що свідчить про прагнення набути глибоких знань, які допоможуть комплексно вирішувати проблеми емоційного вигорання та напруги у воєнний час. Решта **12%** не бачить потреби в додаткових заходах.

Навчання у вигляді тренінгів з надання першої медичної допомоги та механізмів реагування у надзвичайних ситуаціях підтримали понад **50%** освітян. Це підкреслює, що педагоги вважають ці практичні та інтерактивні методи найефективнішими для швидкого застосування на практиці. Системне навчання також отримало значну підтримку: **32,4%** для механізмів реагування у надзвичайних ситуаціях та **31,3%** для надання першої медичної допомоги. Це свідчить про намір отримати стійкі та комплексні знання.

Близько **44%** респондентів віддали перевагу проведенню тренінгів з організації навчального процесу в умовах воєнного стану та розвитку менторства в освіті. Системне навчання підтримали близько **32%** опитаних. Однак значна частина респондентів вважає, що додаткові заходи не потрібні для організації навчального процесу в умовах воєнного стану (**23,1%**) та для менторства в освіті (**27,8%**). Це може свідчити про те, що деякі педагоги або вже мають необхідні навички та знання, або недооцінюють важливість додаткового навчання.

Навчання на яку тематику і в якій формі були би цікавими/необхідними для Вас особисто?	Тренінги	Системне навчання	Не потрібно
Виявлення і попередження булінгу, секстингу та інших форм насилля	64,1	16,2	19,7
Розв'язання конфліктів, медіація	60,4%	25,6%	14,0%
Організація навчального процесу в умовах воєнного стану	44,5%	32,4%	23,1%
Стабілізація свого емоційного стану і емоційного стану дітей в кризових ситуаціях пов'язаних із безпековою ситуацією	58,5%	24,2%	17,4%
Менторство в освіті	43,0%	29,2%	27,8%
Механізми реагування в надзвичайних ситуаціях	50,5%	32,4%	17,1%
Надання першої медичної допомоги	55,8%	31,3%	12,9%
Профілактика синдрому емоційного вигорання	59,8%	27,3%	12,9%
Зняття емоційної напруги для зміцнення психологічного здоров'я педагога	61,6%	26,1%	12,3%

Освітняни також вважають важливим навчання з інших тем, таких як: управління конфліктними ситуаціями; агресія та гендерна рівність; адаптація, соціалізація та безпека в умовах війни; арттерапевтичні техніки; робота з дітьми з особливими освітніми потребами; взаємодія з батьками; навички комунікації та взаємодії з родинними військовими; робота із втратою; кібербезпека та інші. Вони також висловлюють бажання мати доступ до груп підтримки та супервізій для покращення свого психоемоційного стану.

Ці запити підкреслюють важливість надання комплексного та системного навчання для освітян, яке охоплює різні аспекти їхньої роботи. Результати дослідження свідчать про значну потребу педагогів у тренінгах та системному навчанні для зняття емоційної напруги та профілактики синдрому емоційного вигорання. Це підкреслює необхідність розробки та впровадження навчальних програм, спрямованих на зміцнення психологічного здоров'я освітян та підвищення їхньої професійної стійкості. Важливо продовжувати розробляти та впроваджувати такі програми, щоб забезпечити педагогам необхідні ресурси для ефективної роботи в складних умовах.

Методи психологічної підтримки в умовах воєнного стану

В умовах війни психологічна підтримка дітей та дорослих є ключовою для збереження ментального здоров'я та подолання стресу. Різні методи допомоги дозволяють відновити почуття безпеки та нормальності в умовах конфлікту. Ось ключові аспекти та методи надання такої підтримки, які висвітлюються у різних дослідженнях та статтях:

Психологічна перша допомога

Організації, такі як UNICEF та WHO, рекомендують надання психологічної першої допомоги (ППД) для підтримки осіб, які постраждали від конфліктів. Це включає надання емоційної підтримки, допомогу у відновленні почуття безпеки та стабільності, а також підвищення обізнаності про доступні ресурси та підтримку.

Групи підтримки та соціальні мережі

Групи взаємопідтримки є важливим джерелом допомоги під час війни. Вони надають можливість людям з подібним досвідом обмінюватися емоційною підтримкою.

Соціальні мережі також відіграють значну роль, забезпечуючи платформу для обміну інформацією та ресурсами.

Психосоціальна підтримка для дітей

Дуже важливо забезпечити дітям стабільне середовище навіть у кризові часи. Створення безпечних просторів, де діти можуть брати участь у структурованих заходах, гратися та навчатися, є критично важливим для їхнього психічного здоров'я. Такі простори сприяють відновленню відчуття нормальності та стабільності, що є необхідним для збереження емоційного благополуччя дітей.

Психотерапія та консультування

Індивідуальне консультування та психотерапія є необхідними для тих, хто пережив травму. Методики, такі як когнітивно-поведінкова терапія (КПТ), допомагають людям впоратись із тривожними думками та поведінкою, що сприяє покращенню їхнього психічного стану.

Навчання життєвим навичкам та стійкості

Освітні програми, які навчають життєвим навичкам, допомагають дітям та дорослим розвивати стійкість до стресу. Це включає навички управління стресом, емоційної регуляції та вирішення проблем, що сприяє загальному покращенню ментального здоров'я.

Завдання розвитку психологічної служби в системі освіти

Основні завдання розвитку психологічної служби в системі освіти в короткостроковому періоді включають:

- Інформування батьків і представників навчальних закладів про наявність проєктів, покликаних покращити психоемоційний стан українців, таких як програма ментального здоров'я "Як ти?", курс "Розумію" від ГС "Освіторія" з психологічно-емоційної підтримки для вчителів та шкільних психологів та ін.
- Навчання психологів: вебінари щодо роботи з учасниками освітнього процесу, які мають психологічну травму.
- Проведення навчання і вебінарів для педагогічних працівників з питань виявлення та роботи з дітьми, що мають психологічну травму.
- Забезпечення належної психологічної підтримки для шкільних психологів та соціальних педагогів. Надання безкоштовної роботи з психологом освітянам, які цього потребують.
- Розроблення електронних ресурсів та методичних матеріалів для батьків з метою залучення їх до психологічної підтримки власних дітей.
- Збільшення обсягу програм підвищення кваліфікації практичних психологів у кризовій та екстремальній психології.
- Впровадження протоколів реагування та алгоритмів перенаправлення в систему охорони здоров'я дітей, які потребують фахового втручання.

В повоєнний період завдання включають:

- Трансформацію психологічної служби шляхом впровадження багаторівневої системи надання психологічних послуг.
- Забезпечення практичними психологами/психологічними послугами всіх закладів освіти, незалежно від їхнього місцезнаходження. Діти можуть мати психологічні травми через війну, перебуваючи й у відносно безпечних регіонах, погіршення їхнього психоемоційного стану не завжди пов'язано з обстрілами чи руйнуваннями.
- Підготовку та підвищення кваліфікації педагогічних працівників для роботи в нових умовах.

Ці завдання спрямовані на забезпечення психологічної підтримки учасників освітнього процесу та викликані новими реаліями, включаючи воєнні дії та психологічні травми, які вони можуть створювати.

Висновки

Відповідно до отриманих результатів під час дослідження Благодійний фонд «РОКАДА» дійшов висновку, що:

Російська агресія значно вплинула на освітню систему України. Зруйновано **365 освітніх закладів і пошкоджено 3798**, що обмежило доступ дітей до освіти. Мільйон дітей переміщені всередині країни, а ще мільйон - за кордоном. **Загинули 551 дитина**, понад **1379 отримали поранення**. Кадровий дефіцит у школах становить 4%, оскільки багато вчителів залишили країну.

Держава забезпечила доступ до освіти через очне і дистанційне навчання. **74,8% шкіл** мають укриття, **13,4%** – більш оснащені укриття, а **7,5%** шкіл не мають укриттів або батьки не мають інформації про їх наявність. У небезпечних областях **72,7%** шкіл мають укриття з місцями для перебування, а **22,7%** - з місцями для навчання. Транспортна доступність залишається викликом: **74%** дітей у загальній вибірці добираються до навчальних закладів пішки, в небезпечних областях - **80%**. Лише **10,1%** дітей у загальній вибірці та **3,3%** в небезпечних областях використовують шкільний автобус.

У регіонах підвищеної воєнної небезпеки, таких як Харківська, Донецька та Дніпропетровська області, **28,9%** батьків вважають освіту неякісною, тоді як серед освітян цей показник складає лише **4,5%**. Це обумовлено руйнуванням інфраструктури, перебоями в навчальному процесі та психологічним стресом. Дистанційне навчання також має свої виклики через обмежений доступ до ресурсів, технічні проблеми та недостатню підготовку педагогів.

Війна суттєво впливає на психічне здоров'я дітей, викликаючи стрес, тривогу та інші негативні емоційні стани. Психологічні травми можуть мати довготривалий вплив, спричиняти тривожні розлади, депресію та посттравматичний стресовий розлад (ПТСР).

43,9% батьків вважають, що їхні діти почуваються комфортно у нових школах, але **29%** учнів стикаються зі складнощами у спілкуванні з однокласниками.

Діти з інвалідністю часто стикаються з підвищеною емоційністю, дратівливістю та порушенням дисципліни. Хоча більшість шкіл надають психологічну підтримку, деякі все ще не використовують жодних методів для їхньої адаптації.

Вчителі та психологи відіграють ключову роль у підтримці учнів. **57,2%** батьків вважають, що вчителі намагаються здружити дітей у новому класі. Відсутність достатньої уваги з боку педагогів може погіршити процес адаптації.

Булінг є серйозною проблемою в українських школах. Найпоширенішими проявами є словесні образи, насмішки та прізвиська. Від цькування страждають **31,9%** молодших та середніх школярів, **26,3%** старшокласників, **21,9%** дітей з сімей зі складними життєвими обставинами, **12,1%** дітей з інвалідністю та **8,4%** внутрішньо переміщених осіб.

Війна викликала гостру потребу в соціальній та емоційній підтримці учасників освітнього процесу. Майже **20%** шкіл не мають психологів або соціальних педагогів. Освітяни потребують тренінгів та системного навчання з різних тем, включаючи запобігання насильству, медіацію конфліктів та підтримку психологічного здоров'я.

Залучення дітей до позашкільних гуртків і секцій сприяє їхньому всебічному розвитку. Найбільш популярними є спортивні, творчі та мовні гуртки. Переїзд до нового місця проживання виявив низку проблем, таких як фінансові труднощі, відсутність гуртків, які підходять, та транспортні бар'єри. Важливо розширити доступність гуртків та знизити фінансове навантаження на родини для забезпечення повноцінного розвитку дітей.

На основі аналізу ситуації з освітою в Україні під час війни можна запропонувати наступні **рекомендації**:

1. Відновлення освітньої інфраструктури та збільшення частки очного навчання

Необхідно продовжувати активну співпрацю з міжнародними та благодійними організаціями для ремонту пошкоджених шкіл та забезпечення їх необхідними ресурсами й обладнанням. Пріоритет слід надавати відновленню шкіл у регіонах з активними бойовими діями та частковою окупацією, де доступ до освіти найбільш обмежений. Важливо також забезпечити будівництво та ремонт укриттів у школах, особливо в небезпечних областях, щоб створити безпечні умови навчання для всіх учасників освітнього процесу.

Для покращення якості освіти та створення безпечних умов навчання рекомендується збільшувати частку очного навчання за умов сприятливої безпекової ситуації. Важливо враховувати індивідуальні потреби учнів та вчителів, а також рівень задоволеності організацією освітнього процесу. Очне навчання дозволяє учням отримувати безпосередню підтримку від вчителів та взаємодіяти з однолітками, що сприяє більш ефективному навчанню.

2. Забезпечення доступності та якості освіти

Продовження розвитку дистанційного та змішаного навчання є ключовим для підвищення якості освіти.

У разі несприятливої ситуації з електропостачанням та безпекою, школи повинні розширити використання онлайн-платформ та технічних рішень, що дозволяють застосовувати асинхронний режим навчання для підвищення залученості учнів. Це допоможе забезпечити безперервність освітнього процесу навіть за умов відсутності стабільного доступу до інтернету чи електропостачання.

Важливо підвищувати цифрову компетентність педагогів через регулярні тренінги та навчання, а також забезпечувати учнів необхідними ресурсами, такими як комп'ютери, планшети та доступ до інтернету. Це сприятиме більш ефективному навчанню та забезпечить рівні можливості для всіх учнів.

Для покращення транспортної доступності до навчальних закладів потрібно розширити мережу шкільних автобусів, особливо у віддалених районах. Це забезпечить своєчасний і безпечний доїзд учнів до шкіл, зменшуючи їхні витрати часу та зусиль.

Посилення контролю за якістю освіти є особливо важливим у регіонах підвищеної воєнної небезпеки. Необхідно впровадити регулярні оцінки якості навчання та вживати заходів для її покращення, щоб забезпечити високі стандарти освіти незалежно від зовнішніх обставин.

3. Використання гнучких моделей навчання:

- Запровадження індивідуального підходу до навчання з урахуванням потреб та емоційного стану кожного учня.
- Використання різноманітних методів та форм навчання, що роблять процес більш цікавим.
- Регулярне опитування учнів, педагогів та батьків щодо їхніх потреб та проблем.
- Аналіз статистичних даних щодо успішності учнів та рівня їхньої навчальної мотивації.
- Використання результатів моніторингу для коригування освітніх програм та політик.

4. Цифровізація підручників та навчальних ресурсів

Прискорити процес цифровізації підручників та навчальних матеріалів, роблячи їх доступними в електронному форматі для учнів. Це дозволить забезпечити безперешкодний доступ до необхідних матеріалів для підтримання освітнього процесу, особливо під час кризових ситуацій або воєнних конфліктів.

Цифрові підручники та ресурси мають бути легкодоступними та зручними у використанні як для учнів, так і для вчителів, забезпечуючи високий рівень освіти незалежно від обставин.

Розробити єдину онлайн-платформу з каталогом цифрових підручників та навчальних ресурсів, яка буде зручною для пошуку та використання. Ця платформа повинна містити всі необхідні матеріали в одному місці, що дозволить учням та вчителям швидко знайти потрібні ресурси та організувати навчальний процес. Важливо, щоб платформа була інтерактивною, підтримувала різні формати матеріалів та мала зручний інтерфейс.

Забезпечити адаптацію цифрових матеріалів для дітей з особливими освітніми потребами, зокрема з порушеннями зору та слуху. Це включає створення версій підручників з використанням шрифтів Брайля, аудіо-версій, субтитрів та інших інструментів, що полегшують доступ до навчальних ресурсів. Адаптація цифрових матеріалів допоможе забезпечити рівні можливості для всіх учнів, незалежно від їхніх фізичних або розумових можливостей, сприяючи інклюзивній освіті та розвитку.

5. Використання інноваційних технологій

Інтегрувати в освітній процес сучасні інноваційні технології, зокрема:

- Інтегроване навчання та STEM-освіта для розвитку критичного мислення та міждисциплінарних знань.
- Проєктні технології для розвитку практичних навичок та творчого підходу до вирішення проблем.
- Дослідницька робота для розвитку наукового мислення та самостійності.
- Дискусійно-практичні методи для розвитку комунікативних навичок та критичного мислення.
- Волонтерська діяльність для формування соціальної відповідальності та громадянської свідомості.

6. Забезпечення технічними засобами та підвищення цифрової компетентності:

Надання технічних засобів та створення пунктів доступу:

- Забезпечити учнів, особливо з малозабезпечених та внутрішньо переміщених сімей, комп'ютерами, планшетами та смартфонами для використання цифрових навчальних матеріалів.
- Створити пункти доступу до Інтернету та комп'ютерної техніки на базі шкіл, бібліотек та громадських центрів для учнів, які не мають можливості отримати їх вдома.
- Забезпечити школи сучасним мультимедійним обладнанням, таким як інтерактивні дошки та проектори, для ефективного використання цифрових ресурсів у навчальному процесі.

Підвищення цифрової компетентності вчителів та учнів:

- Організувати системні тренінги та навчання для вчителів з використання цифрових технологій та ресурсів у навчанні.
- Впровадити в навчальні програми педагогічних закладів освіти курси з цифрової грамотності та методики використання ІКТ в освітньому процесі.
- Розробити та поширити методичні рекомендації для вчителів щодо ефективного застосування цифрових навчальних матеріалів, створити онлайн-платформу з доступом до рекомендацій та навчальних матеріалів.

7. Зонування приміщення укриттів, облаштування їх засобами для навчання та ігор

- організувати ігрові зони з різноманітними іграшками та розвагами, відповідно до віку дітей;
- забезпечити доступ до спортивного інвентарю та матеріалів для творчості;
- проводити ігри та конкурси, спрямовані на відволікання від тривожних думок;
- запропонувати дітям можливість займатися навчанням в ігровій формі;
- використовувати навчальні ігри, вікторини, онлайн-ресурси;
- заохочувати до читання книг;

- створити атмосферу довіри та підтримки;
- заохочувати дітей до спілкування та висловлення своїх емоцій;
- проводити арт-терапію, казки, інші групові заняття з психологом.

8. Покращення інформування

- Забезпечити інформування учасників освітнього процесу про наявність, стан та технічне забезпечення приміщень, що можуть бути використані для укриття, незалежно від формату навчання.
- Забезпечити регулярне інформування учасників освітнього процесу про заходи з безпеки, евакуації під час воєнних дій, а також проведення систематичних інструктажів щодо дій під час повітряної тривоги.
- Сприяти оперативному оприлюдненню інформації на офіційних веб-ресурсах та соціальних мережах шкіл, забезпечити своєчасне інформування учнів та батьків про актуальні посилання та контакти відповідальних осіб.

9. Співпраця з батьками

- Інформувати батьків про заходи безпеки та підтримку учнів у навчанні.
- Залучати батьків до волонтерських та освітніх проєктів, що допомагають покращити навчальне середовище.
- Проводити неформальні зустрічі з батьками для обговорення питань, пов'язаних з навчанням та безпекою дітей.

10. Співпраця з благодійними організаціями (БО) та громадськими організаціями (ГО)

- Залучати БО, ГО та міжнародних донорів для підсилення психосоціальної підтримки вчителів та учнів.
- Співпрацювати з психологами та педагогами від БО, ГО та міжнародних донорів для проведення інтеграційних заходів та впровадження

11. Тимбілдинг для учнів та освітян

- Організація тимбілдинг-заходів для учнів, які будуть спрямовані на покращення взаємодії в колективі, розвитку командної роботи, соціальних навичок та інтеграції дітей у клас.

Можна використовувати наступні види:

- спортивний тимбілдинг допоможе поєднати активний відпочинок (різноманітні спортивні ігри, квести та естафети на природі) з командними завданнями;
- історичні рольові ігри сприятимуть кращому розумінню історії під час відтворення учасниками історичних подій та героїв у командній роботі;
- мистецькі заходи розвинути творчий потенціал школярів за допомогою інтелектуальних ігор, творчих майстер-класів та вирішення кейсів;
- психологічний тимбілдинг у формі тренінгів допоможе виявити лідера, розвинути комунікативні навички, налагодити позитивну атмосферу в колективі.
- неформальний тимбілдинг, який включає спільні походи в кіно, пікніки, ігри та просто проведення часу разом поза навчанням.

Проведення тимбілдинг-заходів для освітян для зміцнення командного духу, поліпшення комунікації та підтримки емоційного благополуччя, інклюзивності.

12. Психологічна підтримка для учасників освітнього процесу

- Забезпечити емоційну підтримку та розуміння дітей з боку вчителів та адміністрації закладів освіти.
- Заохочувати школярів до висловлення емоцій та створення атмосфери відкритості та довіри.

- Використання програм, таких як TeamUP (ТімАп) або інших аналогічних, для стабілізації психоемоційного стану учасників освітнього процесу в умовах надзвичайних ситуацій.
- Запровадження комплексних програм психологічної допомоги для учнів та педагогів, включаючи співпрацю з психологами та психотерапевтами для проведення групових та індивідуальних занять, спрямованих на подолання стресу, тривоги та травм, викликаних війною.
- Проведення онлайн-тренінгів та вебінарів з питань організації навчання в умовах воєнного стану, а також навчання методам надання домедичної допомоги.
- Використання онлайн-платформ та ресурсів для забезпечення психологічної підтримки.
- Заохочення до обміну досвідом та кращими практиками між педагогами, щоб покращити ефективність та якість надання допомоги.

13. Створення атмосфери нетерпимості до булінгу

Проведення просвітницьких заходів:

- інформування учнів, батьків та педагогів про прояви булінгу, його негативні наслідки та методи протидії;
- залучення до проведення заходів психологів, фахівців з прав дитини, представників правоохоронних органів;
- використання різноманітних методів просвіти: лекції, бесіди, тренінги, відеоролики, тематичні уроки.

Забезпечення нагляду за учнями під час уроків, перерв та інших заходів.

Використання систем відеоспостереження (за наявності).

Залучення учнів до створення безпечного середовища (програми антибулінгового піклування, реєг-медіація).

Розміщення інформаційних матеріалів:

- буклети, плакати, листівки з інформацією про булінг, його прояви, наслідки та методи протидії;
- контактні дані гарячих ліній, психологічних служб, правоохоронних органів;
- інформація про наявні програми та ресурси з протидії булінгу.

14. Організація дозвіллевих занять та розширення доступу до позашкільної освіти

- Забезпечення проведення дозвіллевих занять для учнів, включаючи спортивні, культурні та творчі заходи, що сприяють зниженню стресу та підтримці психологічного здоров'я.
- Розширення доступності позашкільної освіти для дітей, особливо внутрішньо переміщених осіб, через збільшення кількості гуртків та секцій.
- Покращення комунікації між батьками та організаторами позашкільної освіти щодо наявних можливостей, а також зниження фінансового навантаження на родини через впровадження субсидій та грантів для участі в позашкільній освіті.
- Сприяння розвитку партнерств між школами, громадами та організаціями для розширення можливостей позашкільної освіти.